

Ortak Atasözlerin Hikâyeleri: Kör baykuşun kısmeti.../Rizqê gurê kor.../ Rizq vêrg kor... Fârsça-Kurmancî-Zazakî-Türkçe 13

Özet

Bu makale karşılaştırmalı halk edebiyatıyla ilgilidir. Ortadoğu halklarının dillerinden Farsça, Kurmancî ve Zazakî’de ortak atasözleri ve onlardan bazısının halk arasında söylenen hikâyelerini ve kaynaklarını konu edinmektedir. Yer yer bu atasözleriyle ortak olan Arapça ve Türkçe atasözlerine ve hikâyelerine de yer verilecektir. Bu yazıda özellikle Kör kurdun rızık Farsça: *Rûzi-yê bûm tû-yê xâne-eş mî-resed*; Türkçe: *Kör baykuşun kısmeti ayağına gelir*; Kurmancî: *Rizqê gurê kor xwedê dişîne* ve Zazakî: *Homa rizqê vergê korî ano verê lingan*, şeklindeki atasözleri ve Farsça muadilleri ile benzerlerinin hikâyeleri üzerinde durulacaktır. Atasözleri halkların tarihi süreçte şekillenen yaşam biçimini, adet ve geleneklerini ifade eden yasalar hükmündedir. Atasözleri yüzyılların geçmesiyle şekillenir ve toplumun ahlâkî, dinî ve dünyevî değerlerini ifade ederler. Toplumun tarihsel kültürünü kuşaktan kuşağa aktarırlar. Bu onüçüncü makale de seri halde yayımlanacak diğer makaleler gibi adı geçen Müslüman halkların düşünsel, dilsel ve kültürel ortak değerlerine ışık tutacaktır.

Anahtar kelimeler: Ortak Atasözleri, Rizqê gurê kor, Kör baykuşun kısmeti, Farsça- Kurmancî,-Zazakî-Türkçe.

Stories of Common Proverbs: Persian-Kurmanji-Zazakî-Turkish 13

Blind wolf's food...

Abstract

This article is about comparative folk literature. It deals with the story of the common resources of the languages of the ancient peoples of the Middle East such as Persian, Kurmanji and Zazakî. It will partly touch on the common Arabic and Turkish proverbs with their stories.

In this article, we will focus on the proverbs and its stories, *Blind wolf's food...* [Persian: *Rûzi-yê bûm tû-yê xâne-eş mî-resed*; Turkish: *Kör baykuşun kısmeti ayağına gelir*; Kurmanji: *Rizqê gurê kor xwedê dişîne* and Zazakî: *Homa rizqê vergê korî ano verê lingan*] Proverbs are the rules that express lifestyles, customs and traditions of the peoples which are formed along the centuries. Proverbs are shaped by the passing of centuries and they express moral, religious and worldly values of the society. They transfer the historical culture of the society from generation to generation. This thirteenth article and other articles which are going to be published on the same subject in series will enlighten intellectual, linguistic and cultural common values of the Muslim peoples.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Yıl/Year: 2024 • Cilt/Volume: 10 • Sayı/Issue:19

Hasan ÇİFTÇİ

Prof. Dr. Bingöl Üniversitesi,

Fen-Edebiyat Fakültesi

hciftci62@hotmail.com

Orcid: 0000-0001-2345-6789

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi / Received: ? 29.04.2024

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 07.06.2024

Makale Yayın Tarihi / Published: 28.06.2024

DOI: 10.56491/buydd.1475351

Atıf / Citation:

ÇİFTÇİ, H. (2024). Ortak Atasözlerin Hikâyeleri:

Kör baykuşun kısmeti.../Rizqê gurê kor.../ Rizq

vêrg kor... Fârsça-Kurmancî-Zazakî-Türkçe 13.

Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü

Dergisi, 10(19), 54-86

Keywords: Common sayings, *Blind wolf's food*, Persian-Kurmanji-Zazakî-Turkish

Giriş

Bu makale, seri halde yayımlanmakta olan Kurmancî, Zazakî ve Farsça ortak atasözleriyle ilgili makalelerin onüçüncüsüdür. Diğer makaleler daha önce Bingöl Üniversitesi *Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*'nin muhtelif sayılarında yer almış ve ilk makalede aynı veya yakın coğrafyaları paylaşan (Kurmanc, Zaza, Fars, Türk vs.) toplumların farklı dillerdeki bazı ortak atasözleri *konu, düşünce* (anlam) ve *biçim* açısından analiz edilmişti. Makalenin konusuyla ilgili, şahsımın daha önce seri halde yayımladığı makaleler dışında bu alanda kayda değer bilimsel ve akademik veri bulunmamaktadır. Dolayısıyla incelemenin temel materyali, kaynakçada yer aldığı gibi atasözleri, deyimler, halk hikâyeleri ile ilgili kitaplardan oluşmaktadır.

Serinin onüçüncüsü olan bu makalede yer alan ortak veya benzer atasözleri, deyim ve bunların bilhassa meselleri de her canlının ve dolayısıyla her insanın nasibi ve rızkının önceden belirlendiği, insanın kendi çabası ve çalışmasıyla artmasının mümkün olmayacağı ve aynı şekilde başka birinin müdahalesiyle değişmeyeceği hususları ile ilgilidir. İlave olarak kişi istese de istemese de takdir edilen rızık ve nasipten kaçınması da mümkün gözükmemektedir. Kişi ne kadar dirense de rızık ve nasibi eninde sonunda gelip kendisini bulur. Önceki (onikinci) makaleyle de kısmen örtüşen bu makaledeki verilerden, kişinin geçimini ve rızkını temin etmede tembel davranması ve çaba göstermemesi için çeşitli bahanelere sığındığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu makalenin esas konusu, atasözlerine dönüşen Kurmancî ve Zazakî şu mesel ve bu mesellerle ilgili hikâyeler ile onların Farsça ve Türkçe muadilleri veya benzerleridir:

Kurmancî: *Risqê gurê kor/ pîr Xwedê digihîne.*

[Kör/ ihtiyar kurdun rızkını Allah gönderir.]

Rizqê kundê/bumê kor xudê digehîne.

[Kör baykuşun rızkını Allah gönderir.]

Zazakî: *Rizkê vergê korri, Haq dano.*

[Kör kurdun rızkını Hak verir.]

Homa rizqê vergê korî ano verê ligan.

[Allah kör kurdun rızkını ayağına getirir.]

Homê gêra sinî rizqê ê vêrg don, gêra risqê mi 'z bidû.

[Allah nasıl o kurdun rızkını veriyorsa, benim de rızkımı versin.]

Farsça:

روزي بوم توي خانه اش می رسد.

Rûzi-yê bûm tû-yê xâne-eş mi-resed.

[Baykuşun rızkını evine/ayağına gelir.]

روزي گنجشک کور را خداوند تو لانه اش می رساند.

Rûzi-yê goncişk-ê kûr-râ Xodâwend tû lâne-eş mi-resâned.

[Kör serçenin rızkını Allah yuvasına ulaştırır.]

خدا برای گرگ کور رسانده به من هم خواهد رساند.

Xodâ berâ-yê gurg-ê kûr resânde be-men hem resâned.

[Allah kör kurda gönderdiği (rızkî)'ni bana da gönderir.]

Türkçe: *Baykuşun/Kör baykuşun kısmeti ayağına gelir.*

Baykuşun rızkî/ kısmeti ayagina gelir, sıçramadan alamaz.

Dikkat edilirse, bu ortak atasözlerinde Farsça ile Türkçede *baykuş* sözcüğü öne çıkarken, Farsça başka versiyonlarda *deve* ve *serçe* veya *kuş* (*perende*) sözcükleri; Zazakî ve Kurmancî atasözlerinde *kurt* sözcüğü öne çıkmakla birlikte Kurmancîde bazı versiyonlarda *baykuş* (*kund/bum*) sözcüğü de yer almıştır. Bu makalede halk kültüründe rızıkla ilgili ortak atasözlerinde öne çıkan algı ve inançlarda şu hususlar ilgi çekicidir:

1-Canı veren Yaratıcı Allah, her canlının rızkını da kendisiyle birlikte yaratır. Hemen hemen bütün Müslüman milletler arasında atasözü şeklinde yaygın olan aşağıdaki iki ayetten çıkarılan şu Arapça söz ve onun çevrileri tarzındaki bazı atasözleri oldukça dikkat çekicidir:

الرِّزْقُ عَلَى اللَّهِ

Rızık Allah'tandır.

Bununla ilgili veya bunun kaynağı olan ayetler:

“Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkını vermek Allah'a aittir.” (Hûd, 6)

“Şüphesiz rızık veren, güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır” (Zâriyât, 58)

1.Farsça:

خدا رزاق است.

خدا روزی رسان است.

Allah Rezzak (bol rızık) verendir.

2.Kurmancî: *Xwedê risqê mêriv digihîne.*

[Allah insanın rızkını gönderir.]

3.Zazakî: *Heq rızk dano.*

[Hak rızkı verir.]

4.Türkçe: *Allah rızkın kefilidir.*

Aslında çalışmak ve zahmet çekmek istemeyen tembel insanlar bu tür atasözlerini bahane olarak ileri sürseler de bunların vermek istediği mesaj, yüzeysel olarak algılandığı gibi değildir. Aşağıda verilecek başka atasözleri de dikkate alındığı zaman şu anlam ortaya çıkar: “İnsanı yaratan Allah, onun geçimini temin edebileceği sayısız olanak da yaratmıştır. Yeter ki insan bu olanaklardan yararlanmayı bilsin.”¹ Dolayısıyla insan Allah'ın yarattığı olanaklardan istifade edip alın teri dökerek rızkını temin ederse sonuçta Yaratıcının rezzâk sıfatı tahakkuk etmiş olur.

Allah'ın yegâne rızık veren olduğunu anlatan birçok ortak atasözünden bazısı şöyledir:

1.Farsça:

خدا دهن باز را بی روزی نمی گذارد.

Xodâ dihen-ê bâz-râ bî-rûzî ne-mî-gozâred.

TA: *Açık ağız/boğaz, aç/rızıksız kalmaz.*

1 Albayrak, Nurettin, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, Kapı Yayınları, İstanbul 2009, 144.

2.Kurmanci:

Xwedê risqê mêriv digihîne.

Gewrîya qul bê risq namîne.

Xweda qirika ku qul kirîye, risqê wê dide.

Xwedê gewirya qul daye, Wê risqê wê bighîne.

TA: Açık ağız/boğaz, aç/rıziksız kalmaz.

3.Zazakî:

Hûma wûhar risqûn o.

[Allah rızıkların sahibidir/kefilidir.]

Haq gula lone kerdiya morim nêverdeno, riskê dae dano.

TA: Açık ağız/boğaz, aç/rıziksız kalmaz.

4.Türkçe:

Allah rızkın kefilidir.

Tanrı kulunun rızkını verir.

Açık ağız/boğaz, aç/rıziksız kalmaz.

Yiğide ver kızını, Mevlâ verir rızkını.

2.Aşağıda verilen bazı (Kurmancî, Zazakî, Farsça ve Türkçe) ortak atasözlerine göre her bir insanın rızkı ve nasibi onun çabası, çalışması ve himmeti kadar takdir edilmiştir. İnsanın geçimini ve rızkını temin etmesi için çalışıp çaba göstermesi gerekir. Dolayısıyla bu makul anlayışa göre, kişinin rızkı ve nasibinin bolluğu onun çalışıp çabalamasıyla orantılıdır. Kaderi de ezelden buna göre şekillenmiştir.

1.Farsça:

روزی بپا/ بقدم است.

Rûzî be-pâ/ be-qedem-est.

[Rızık ayakla/çalışmaktır.]

از تو حرکت، از خدا برکت.

Ez-to hereket ez-Xodâ bereket.

TA: *Kuldan hareket, Mevlâ'dan bereket.*

اگر گرسنه ای بار ببر به آسیاب.

Eger gurosneî bâr ber be-âsyâb.

[Eğer aç isen, yük götür değirmene.]

خدا به آدم روزی می دهد اما نان را با زنبیل از آسمان نمی فرستد.

Xodâ be-âdem rûzî mî-dehed emmâ nân-râ bâ-zenbîl ez-âsumân ne-mî-firisted.

[Allah insanın rızkını verir ama ekmeği gökyüzünden zembille göndermez.]

TA: *Kısmet gökten zembil ile inmez.*

روزی به قدر همت هرکس مقدر است.

Rûzî be-qedr-ê himmet-ê her-kes muqedder est.

[Rızık herkesin himmetine göre takdir edilmiştir.]

2.Kurmanci:

Ji te hereket, ji xudê bereket.

TA: *Kuldan hareket, Allah 'tan/ Mevlâdan bereket.*

Xweda gotiye ji te hereket, ji min bereket.

[Allah demiş: Senden hareket, benden bereket.]

Hereket bereket, betalî, xerabmalî.

[Hareket berekettir, tembellik evi harap etmektir.]

TA: *Tembellik yap yap gider ama fakirliğe erişir.*

3.Zazakî:

Kenger devî rê lazim bo, milê xo derg keno.

[Deveye ot/diken lazımsa boynunu uzatır.]

Hetan ling çoyi riyexin niyew fek çoyi runin niben.

[Bir kimsenin ayağı mayısa bulaşmadan ağzı yağlanmaz.]

Hetan tı nun mecaw nişın war.

TA: *Çiğnemededen yutulmaz.*

Vergo ke feteliya, vêsan nêmameno.

TA: *Gezen kurt aç kalmaz.*

4.Türkçe:

Gezen kurt aç kalmaz.

Hareket olmayınca bereket olmaz.

Kısmet gökten zembil ile inmez.

Bir günlük rızık için iki gün çabalmalıdır.

Çiğnemededen yutulmaz.

Baykuşun rızıkı/ kısmeti ayağına gelir, sıçramadan alamaz.

Kısmet gökten zembille inmez.

3.Aşağıdaki ortak atasözlerine göre her canlı ancak kendi nasibini; mukadder rızıkını yer. Ezelde onun için belirlenen rızık ve nasip, ne olursa olsun eninde sonunda gelip onu bulur. Kimse bunu engelleyemez. Misafir örneğinde somut olarak görüldüğü gibi, mukadder rızıkı onunla birlikte yaratılır ve ondan önce veya onun peşinden gelir sahibini bulur. Sahibinin, mukadder rızıkından veya nasibinden kaçışı mümkün olmadığı gibi başkası da bunu engelleyemez. Bu konu halk arasında inancı da ilgilendirdiği için Farsça, Kurmancî, Zazakî ve Türkçe bu hususlarla ilgili var olan birçok atasözünden bazı örnekler şöyledir:

1.Farsça:

قسمت هیچ کس را هیچ کس نتواند خورد.

Qismet-ê hiç kes-râ hiç kes ne-tevâned xord.

Kimse kimsenin kısmetini yiyemez.

روزی تو باز نگرده ز در

Rûzi-yê to bâz-ne-gerded zi-der.

[Senin rızkın kapıdan geri gitmez.]

رزق تو بر تو، ز تو عاشقتر است

Rizq-ê tû ber tû, zi-tû 'âşiqter-est.

[Senin rızkın sana senden daha fazla âşıktır.]

TA: *İnsan kısmetini aramazsa, kısmet insanı arar.*

روزی مهمان پیش پیش می‌آید

Rûzi-yê mihmân pîş pîş miâyed.

[Misafirin rızkı ondan çok önceden gelir.]

خدا برای گرگ کور رسانده به من هم خواهد رساند

Xodâ berâ-yê gurg-ê kûr resânde be-men hem resâned.

[Allah kör kurda gönderdiği (rızkı)'ni bana da gönderir.]

روزی بوم، توی خانه اش می رسد

Rûzi-yê bûm, tû-yê xâne-eş mi-resed.

TA: *Baykuşun kısmeti ayağına/evine gelir.*

2.Kurmanci:

Xudê çi kire qismet, tuyê wê jî bixwî.

Her kes rizqê/qismetê xwe dixwe.

TA: *Kimse kimsenin kısmetini/rızkını yiyemez.*

Xwedê çi daye, ew jî qismetê meriv e.

[Allah ne vermişse, insanın kısmeti de odur.]

Qismetê xudê bide, herembaşî jî nikarin meriya bistînin.

[Allah kısmet ederse harambaşı da insandan alamaz.]

Risqê mêvan berî mêvan tê.

Mêvan bi nan û ava xwe tê.

TA: *Misafir kısmeti ile gelir.*

Risqê gurê kor tê ber dêrî.

Risqê gurê pîr xwedê digihîne.

Rizqê kundê/bumê kor xudê digehîne.

[Kör kurdun rızkını Allah verir.]

Wekî xwedê bide, risqê gurê kor mixarêda digihîne.

Xwedê risqê gurê kor qeya zinarada digihîne.

[Allah kör kurdun rızkını mağarada/kaya yarığında da gönderir.]

3.Zazakî:

Hûmay risqê kî çi gi da, ay weno.

[Allah insana rızık olarak ne verirse, onu yer.]

TA: *Her kês, qismetê/rızkê xo weno.*

Kês qismetê/rızkê/nesivê keşi nêweno.

TA: *Kimse kimsenin kısmetini /rızkını/nasibini yiyemez.*

Qismetê to ke çiko, qoçika tode u vejino.

TA: *Kısmetinde ne varsa, kaşığında o çıkar.*

Rızkê vergê korri, Haq dano.

Misafir pê qismet xwi wa yen.

TA: *Misafir kısmeti ile gelir.*

4.Türkçe:

Nereye gitsen, kısmetin de ardından gelir.

Kimse kimsenin kısmetini yiyemez.

Kısmet ise gelir Hint'ten, Yemen'den, kısmet değil ise ne gelir elden?

İnsan kısmetini aramazsa, kısmet insanı arar.

Allah verirse el getirir, sel getirir, yel getirir.

Kısmetinde ne varsa, kaşığında o çıkar.

Kısmet, insanı arar bulur.

Misafir kısmeti ile gelir.

Baykuşun rızkı/ kısmeti ayağına gelir, sıçramadan alamaz.

Kör baykuşun kısmeti ayağına gelir.

İlgili atasözleri, deyimler ve hikâyeler

a)Kurmancî:

K.1. Rizqê gurê kor, Xwedê dişîne...

Kör kurdun rızkını Allah gönderir...

Türkçe atasözü: *Kör baykuşun rızkı/ kısmeti ayağına gelir.*

Şu Kurmancî versiyon, hikâyedeki mekân açısından hikâyeye daha uygun düşmektedir: *Wekî xwedê bide, Rizqê gurê kor mixarêda digehîne* (Allah vermek isterse, kör kurdun rızkını mağarada da verir).

Şu Kürtçe versiyonlar da mevcuttur.

Xudê rizqê gurgê kore jî didet.

Risqê gurê pîr xwedê digihîne.

Xwedê risqê gurê kor qeya zinarada digihîne.

Hikâyeyi aktaranın notu: “Halk inancına göre, her canlı rızkıyla birlikte yaratılır. Onun rızkı nerede olursa olsun bir vesileyle o rızık gelir sahibini bulur. Bu konuyla ilgili iki varyant bulduk. Ama atasözünün asıl hikâyesinin hangisi olduğunu tesbit edemedik...”

Rizqê gurê kor, Xwedê dişîne...

Dibêjin: Carek ji caran mirovekî şivan hebû, gelek hez ji karê xwe dikir. Her roj bi kêf û henek di berbanga kûr

de pezê gundiyan ji ber devriyê wan kom dikir, dibir serê çîyan û li ser gîyahên şîn û xweşik diçêrand. Êvaran jî dîsa pezê gundiyan li mal û afirên belav dikir, dihat mala xwe.

Her roj karê wî ew bû. Rojekê berêvarî vegeya gund, pezê gundiyan bi hêjmar sparte wan. Bala xwe daye ku mîhek kê m e. Ji meraqan re wê êvarê xew nekete çavê şivên. Bû sibê pez ji gund derxist, piştî çêrê; êvarê vegeya gund. Hejmart ku dîsa pezek kê m e.

Xem û fikara şiven hinekî din zêde bû. Lê her roja Xwedê êvaran pezek kê m dibû. Niva (êdî) gundî jî aciz dibûn. Rojekê, şivên şop ajot. Bala xwe daye ku dema vegeyîne pezek ji kerî veqetiya, berê xwe da çiyê û çû kete şikeftê. Şikeft tarî bû, şivên dît ku di dawîya şikeftê de gurekî kor û pîr veketî ye mî çû li ber wî mexel hat. Gur rabû, gewriya miyê girt, dirand û dest bi xwarina wê kir.

Şivan heyîrî û di ber xwe fikirî, ji xwe û xwe re got:

-Xwedayo, ya Rebbî! Li vî gurê kor û ketî û li vî miha bêguneh û fehmkêm ku hat bû rizqê gurê kor? *Xuya ye ku rizqê gurê kor Xwedê dişîne*. Madem rizq yek e, bila ji vî pê ve ehd be ku ez tu karî nakim. Ezê li mala xwe rûnim, heta Xwedê rizqê min jî şande ber lingê min. Şivan vedigere ser pezê xwe, tîne li gund pezê her kesî dispêre wan. Diçe mala xwe, tiştê ku dîtî yek û yek ji jina xwe re dibejê. Li ser biryara xwe di mal de rûdine û karekî nake...

Payîz derbas dibe û zivistan tê, di binê xênî de dikin ku ji nêza re bimirin. Jina wî çawa kir ku wî bişîne karekî, lê ew neçû. Zivistan derbas bû û bihar hat. Rojekê ji rojên biharê şivan derkete beyarê. Ji ber ku nanê wî tunebû zikê xwe ji pel û pincaran têr kir. Xwest ku ji bo zarokan jî hinek pincar bike û bibe mal, rahêlişte tayek pincar û hil kir. Di bin koka pincêr de devikê kûzekî xuya kir. Şivên devikê kûz ji ser rakir. Dît ku tijî zêr e. Şivên ji xwe û xwe re got:

-Wele min ehd kiribû ku heta neye mala min, ber linge min ez qebûl nakim. Pêhna xwe li axê da û avête ser kûz, got:

-Heta ku di mala min de neye min nebine, ez wî rizqê qebûl nakim û nakim...

Zivirî ku biçê mal, denge mêşesoran hate guhê wî. Li paş xwe nihêrî ku ew zêrên di kûz de yek bi yek dizivirine mozan û radibin û difirine... Şivên da lingan, bi sedan moz ketine dû wî kup ê vedin. Şivan reviya, mozan da dû, her ku şivan direviya moz zêdetir dibûn. Bêhna şivan çikiya, şivên xwe teng avêt mal. Derî û kulekên malê girtin, hemû moz di rojinê re ketine hundirê malê. Şivan, jina wî û zarokên wî bi hev re kirin hewar, hemû gemişîn. Heta sibê wisa di bin xênî de bêxut (bêhiş) man. Dema ku sibehê hişyar bûn, şivan û jina wî dinêrin ku xanî tijî zêrên zer e. Ew mêşên ku di rojine re ketibûn malê, xwe li dîwar û deran dabûn. Ehda şivên hatibû cih. *Heta ku rizqê wî nehatibû ber lingên wî qebûl nekiribû...*²

Türkçe özet: Kör kurdun rızkını Allah gönderir

Köyün çobanı her gün sürüyü dağa götürüp otladır ve bir gün akşam sürüyü sayınca bir koyun eksik çıkar. Ertesi gün sürüyü sayar yine bir koyun eksik çıkar. Her gün bir koyun eksilince hem sürü sahipleri köylüler rahatsız olur hem çoban çok üzülür. Bir gün dönüş yolunda çoban dikkatle sürüyü izlerken bir koyunun sürüden ayrılarak gidip bir mağaraya girdiğini ve mağaranın dibinde duran yaşlı kör bir kurdun önünde diz çöktüğünü; kurdun koyunu parçalayıp yemeye başladığını görünce, bu şuarsuz masum koyunun kendi ayağıyla gidip kör kurdun rızkî olmasına şaşırıp hayretler içinde kalır. Düşünür ve kendi kendine der: Görünen o ki **kör kurdun rızkını Allah gönderir**. Mademki canlıların rızkî aynıdır, ahd olsun bundan sonra hiçbir iş yapmayacağım; evimde oturacağım; **Allah benim rızkımı da ayağıma getirsin**. Çoban akşam sürüyü sahiplerine teslim eder, gidip evinde oturur. Gördüğü şeyleri hanımına anlatınca, hanımı çalışması için ne kadar ısrar etse de çoban yerinden teprenmez. Sonbahar geçer, kış olur. Aile neredeyse açlıktan ölmek üzeredir. Bahar olur çoban dışarıya

2 Kitabın yazarı dipnotta şunları kaydetmiştir: “Hala halk arasında böyle bir inanca vardır. Halk inanacına göre, “Bu tür hazineler afsunludur (sihirlidir), afsun da tılsımla çözülür. Bu altınların afsunu da tılsımla çözülür. İnsanın bu afsunlu altınlardan kaçınması lazımdır. İnsan o arılara el sürse öldürücü etki yaparlar. Bir şey onlara temas edince de altınlara dönüşürler. Bu inanç Kürt mitolojisinde de vardır. Birçok Kürtçe masalda bu tür inançlar görülebilir.” Öncü, Mehmet, *101 Gotinên Pêşîyan 101 Çîrok-Nûbihar*, s. 80-81. (https://books.google.com.tr/books/about/101_gotin)

çıkar otlarla karnını doyurmaya çalışır. Bir otu çekerken dibinde köpün kapağı görünür. Küp altınla doludur, üstünü örter ve kendi kendine der: Ahd etmiştim, *rızkım evime, ayağıma gelmedikçe kabul etmem!* Evine doğru giderken etrafında ve arkasında kendisini saran arıların vızıltısını duyar ve kaçıp eve kapanır. Arılar bacadan girip evin içine girerler. Hane halkı korkudan şuurlarını kaybederek saklanırlar. Sabah olunca arıların altınlara dönüştüğünü görürler. Böylece çobanın ahdi yerine gelerek *rızkı ayağına gelmiş olur.*

K.2. Rizqê gurê kor Xwedê dişîne

Kör kurdun rızkını Allah gönderir...

Türkçe atasözü: *Kör baykuşun rızkı/ kısmeti ayağına gelir.*

Rizqê gurê kor Xwedê dişîne

Dîsa dibêjin: Piştî gelek kirin û xwarin gur pîr bû, bînahiya çavên wî jî kê m bûbû, êdî têra wî nedikir. Fikirî û jî xwe re got:

-Min gelek temen kir, ewqas bûyer bi sere min de hatin, ez bûme xwediyê gelek ceribandinan. Lê niha jî ez ji kar de ketim û di bine şikeftê de tî û birçî mam. Ezê herim xwe bidim kêleka ciwangurekî, di ronahiya ceribandinê min de bila binêçire, zikê xwe jî, zikê min jî têt bike.

Gurê pîr dakete beyarê û li gurekî ciwan geriya. Gurekî reş û ciwan lê rast hat, kêfxweşî li hev kirin, dûre gurê pîr got:

-Tu min ji xwe re nakî bav? Gurê reş, rûyê tirş kir û got:

-Ez têra zikê xwe nakim, ez ê bavan çî bikim?

Li ser vê bersivê, gurê kor î reben stûyê xwe xwar kir, melûl û xemgîn rêya xwe domand. Piştê demekê vê carê li ciwangurekî gewr rast hat. Hizra xwe pêşniyarî wî jî kir, lê wî jî qebûl nekir. Dîsa rêya xwe berdewam kir. Piştî bêhnêkê, li neqebekê ew û gurekî boz rastî hev hatin. Dil û xatirê hev pirskirin, dûre gurê boz got:

-Ji kar de ketin û pîrî dibe li serê min e jî. Bê şikefta min, li quncê jorin vekeve, ezê te beledî bikim. Herdu gur bi hev re bûne bav û law. Gurê pîr û kor çendekî li kêleka gurê boz palda. Nihêrî ku tu tişt nebû, ji xwe xwe re got:

-Heke ku ew neçe neçirê tu tişt ji bav û lawitiya me peyda nabe. Gurê pîr û kor, hê di wê ramanê de bû, lîngelînga zengulan hat guhê wan. Gurê boz got:

-Bavo, guhê xwe bidê *rizqê me va ye tê ber lingên me.* Serê xwe rakirin, dîtin ku etarek, kera wî li ber e, barê wî li ser, kurî jî li pê ye. Nêzikî wan bûn, gurê boz êrişê ser kera etêr kir û ker avête erdê. Barê kerê valayî erdê bû. Hinar reşiyar, gurê boz dev ji kerê berda. Kuriya kerê girt û zikê wê dirand, etêr da qîr û hewaran. Terikand û revî canê xwe teng xilas kir, çû. Ker û barê wî bi guran man.

Gurê boz, gazî bavê xwe kir û got:

-Heke ku tu goştê kemilî dixwazî ji te re ker, ku tu ê nazik û narîn dixwazî ji te re ê kuriyê. Gurê kor got:

-Mala te ava. Ku têt xwarin û pêve yê ku mayî, xiş kirin û birin dawîya şikeftê. Gurê kor di hinavê xwe de got:

-Rizqê gurê kor xwedê dişîne.³

Türkçe özet: Kör kurdun rızkını Allah gönderir

Yaşlanınca görme kaybına uğrayan ve avlayacak gücü kalmayan bir kurt, hem kendi karnını hem onun karnını doyuracak genç bir kurtla arkadaş olma arayışına girer. İlk rastladığı genç kara bir kurda fikrini söyler. Kara kurt kabul etmez. Ardından rastladığı bir gri kurda arakadaşlık teklif eder, o da kabul etmez. Sonunda boz bir genç kurtla baba oğul gibi arkadaş olurlar. Yaşlı kurt bu genç kurda av ve hayat deneyimlerini öğretir ama bir süre olumlu bir gelişme olmaz. Kör kurt ümidini kesmeye başladığı bir anda bozkurt der:

3 Derleyici (Mehmet Öncü) aynı başlık altında K.1'e ilave olarak şu hikâyeye de yer vermiştir: Öncü, Mehmet, *101 Gotinên Pêşiyar 101 Çîrok – Nûbihar*, s. 80-83

-Babacım! Bak rızkımız ayağımıza geldi.

Kör kurt bakar, bir çerçi eşya yüklü bir eşek ve yanında taze sıpası gelmektedir. Yaklaşınca genç bozkurt saldırır, eşeği yere yatırır; yavrusunu da yakalayıp karnını yırtar. Çerçi çılgık atıp kaçar gider. Bozkurt yaşlı kurda seslenir:

-Eğer olgun et istiyorsan sana eşek eti; taze et istiyorsan sana sıpa eti.

Karnını doyuran kör kurt kendi kendine der: **Kör kurdun rızkını Allah gönderir...**

K.3. Rizqê Dêwê Kor

Kör Devın Rızkı

Türkçe atasözü: *Kör baykuşun rızkı/ kısmeti ayağına gelir.*

[Hikâyenin içinde yer alan şu ifade başlık olmalıydı: Rebbê ‘Ezzetê gotiye ku “ez rizqê dêwê kor mixarê da didim.” Yüce Allah demiş: Ben kör devın rızkını mağarada da veririm.]

Rizqê Dêwê Kor

Diya mi digo şivanek hebûye. Digo jineke wî hebûye. Jinik her ro mêrê xu ra dide xebera. Dibê tu çima tu bizina mi didoşî. Mêrik sond dixwe, dibê jinik vê adê vê emanê ez bizinê xelkê nadoşim, ezê werê m bizina xu bidoşim? Dike nake jê xilas nabe, dibê jinik dibê hela sibê bi mi ra were, em herin guherê, hela ci ka ez bizina te didoşim yan nadoşim.

Jinik pê ra diçe guherê. Hetanî sibê xewa jinikê nayê, isa çevê jinikê guhanê bizinê ye. Jinik jî ji mêrik ra dilê xu da dide xebera dibê mêze ke, her ro mi jê ra digo, şîrê bizina mi didot dixwar, digo na ez nadoşim. Dibe sibe eva ber be mal dibin, têne malê. Mêrik pêşiya pêz e, jinik jî li pey ye. Jinik hema isa bizinê teqîb dike rê da tê. Tê dinhêre, pez ku nêzikî gund hat, bizin gêrî zivirî. Bû berîna bizinê bizin çû. Pîrê dide pey bizinê. Bizin diçe, pîrê diçe ha vir ha wira diçin. Bizin diçe dikeve mixarekî. Pîrê dikeve mixarê. Diçe dinhêre, dêwekî kor mixarê da ye. Lewma gotine: **Rebbê ‘Ezzetê gotiye ku “ez rizqê dêwê kor mixarê da didim.”** Diçe dinhêre dêwê kor di mixarê da rûniştiye. Tasek nava herdu nigê wî da ye. Bizin dizivire xu dide ser. Bizinê didoşe. Bizin derdikeve dibeberre tê, pîrê dide pey. Pîrê tê malê, mêrik jî jina xu beklemiş dike. Jinik dibê welle mêrik heqê xu li mi helal ke. Dibê bizin çû ez pey çûm, bizin çû kete mixarê. Mi çû mêze kir mixarê da dêwekî kor tê da ye, tasek nava her nigê wî da ye. Bizinê zivirî xu da ser. Dêw bizin dot, tasa dêw tijî şîr bû, bizin berriya zivirî hat, ez jî hatim.⁴

Türkçe özet: Kör kurdun/devın rızkını Allah mağarada da verir/gönderir

Bir çobanın hanımı, neden keçisini sağdı diye çobana laf söyleyip beddu edermiş. Çoban keçiyi sağlamadığını yemin etse de kadın inanmaz. Kadın çobanla birlikte sürüyü takip eder. Gece boyunca keçisini gözetler, bir şey görmez. Ertesi sabah sürü köye dönünce kadın geride sürüyü takip ederken keçisi sürüden ayrılır, bir mağaraya girer, kadın da ardından mağaraya girer. Mağarada kör bir dev oturmuş bekliyor. Keçi yaklaşır, dev keçiyi sağdıktan sonra, keçi döner sürüye katılır. Kadın şaşırır der: derler ya Yüce Allah buyurmuş: **Ben kör devın rızkını mağarada da veririm.**

K.4. Rêwî û Rizqê Gur

Tilki ile Kurdun Rızkı

Türkçe atasözü: *Kör baykuşun rızkı/ kısmeti ayağına gelir.*

Rêwî û Rizqê Gur

Rêwîk rê da tê. Li wî dibe şev, li wî rêwî. Dibê ez ê îşev li vira bimînim. Dibê gurê mi bixwin. Dibê ez bikevime binê gurzekê gîhê. Ez îşev xu tê de star kim. Dikeve binê gurzê gîhê. Dinhêre qedereke şevê çû. Bû zûrîniya gura, gur hatin wan orta diçin û tênê. Zûriyan zûriyan. Mêze kirin, bû reperepa kûtan jor da ket. Kûtek hate ber

4 Anlatan: Nenêya Reşid (annesi Cahira Beşîr'den dinlemiş); 75 yaşında; kayıt tarihi: 12.02. 2024. Mıntika: Eleşgirt

gurz. Ewî rêwî destê xu dirêj kirê, kire binê gurz para wî gurî nedayê. Ewa gura birçî zûriya zûriya zûriya. Ew gurên dinê para xu xarin, hatin ewa [gurê birçî] jî xarin. [Rêwî] heta sibê tê da dimîne, sibê ewî kûtê xu hildide tê gund mala xu.

Mala wî dibê tu îşev l'ku mayî? Dibê wele hal medekî iha. Dibê eva para gure, jor da ket mi anî. Dibê gura hat ew gura xar. Dibê welle em te îna nakin. Dibê rabe bide pêşiya mi, em herine wira. Diçin dinhêrin, erê ketiye binê gurz. Para gur hildaye. Gurê din jî ewa gura li wir pirtikandine, xarine postê wî, ser merê wî wire. Paşê tèn îna dikin tene mala xu. Dibê erê welle xebera te rast e.⁵

Türkçe özet: Kör kurdun/devin rızkını Allah mağarada da verir/gönderir

Yabanda dolaşan bir tilki akşam olunca kurtlardan korunmak için bir bağ otun altına sığınır. Gece kurtların oraya gelip ulumaya başladığını görür. Yukarıdan ekmeğin parçaları dökülür, her bir kurt payını alırken bir kurdun payı tilkinin yanına düşer, o da onu alır. Payını alamayan kurt ulular ulular ama eline bir şey geçmez. Diğer kurtla onu parçalayıp yerler. Tilki sabah ekmeğin birlikte inine gider ve olupbitenleri anlatır. Ev halkı onun söylediklerine inanmayınca onları götürür yenilen kurttan geride kalan deri ve kemikleri kendilerine gösterir.

K.5. Ku Xuwedê bide, ji yêk û nîvê jî dide

Allah verirse bir buçuk (mecidiye)'la da verir.

Türkçe atasözü: *Allah verirse el getirir, sel getirir, yel getirir.*

Derleyici şu notu düşmüştür: “Bu söz, kişinin bahtı ve şansıyla ilgili söylenmiştir. Halk inancına göre Allah birine vermek isterse, bir şeyi sebep kılar ve bu vesileyle onu varlıklı yapar...”

Ku Xuwedê bide, ji yêk û nîvê jî dide

Li bajarekî feqîr û belengaz bi zarokên xwe ve di bin pagekî hilweşiyayî de dijiyan. Ji xwe ra diçû karên rojane da ku çend qûrişan qezenc bike. Zivistan hat û sar bû. Jina wî ji zeviyên dora bajêr, hinek qirş kom kiribûn, lê ji ber kû sobeya wan tune bû nedikarîn xwe germ bikin. Mêrik her tim bi mebesteke paqij ji jina xwe re digot:

-Ku rojekî Xwedê bide min, ez ê wiha bikim, wisa çêkim...

Jina wî jî kene pê dikir û digot:

-Dayîna Xwedê bêqirar e, lê jê re jî bingeh gerek e, sermiyanê te nebe, tu karxaneyekê/ dikanekê venekî, Xwedê dikare çi bike?

Mêrik disa jî hevîyên xwe ji Xwedê nedibirîn û her digot:

-Ku dilê wî bixwaze, bingehê jî bixwe çêdike.

Her şev goftûgoya wan ew bû. Rojekî mêrik dîsa çû karê xwe yê rojane. Heta rojava şixûlî, mecdî û nîvek dane wî, rast çû ber firinê, bi pereyên wî şeş nan dihatin, li malê heşt kes hebûn, têra wan nedikir, lê xwe pê dixapandin û şev li xwe diborandin. Dema ku li ber firinê agir dît, sermaye li malê hate bîra wî, biryar girt ku bi wan pereyan ji mala xwe re sobeyeke kevn bistîne. Buhayê sobeyan pirs kir, a herî erzan bi du mecdiyan bû, pereyên wî yek û nîv bûn. Ji dikandar re got:

-Pereyên min yek û nîv e, ku tu vê sobeya hilawestî bidî min ez ê bikirim.

-Na ez benî, pereyên te têra wê nakin, lê ku tu bixwazî ez ê vê bidim te.

Zilam bala xwe deyê ku ew sobe li xwediyê xwê yê dawî digere, çend rojan îdare dike yan nake. Qebûl nekir. Zivîrî ku biçê, sermaye balê hate ber çavên wî. Vegeriya û ew sobê kirî. Anî malê. Zarokan dît ku li şûna nan sobeyeke tenekeyî ya zengarî di destên wî deye. Tev kelgirî bûn, lê negirîn. Zilam got:

-Îşev nan nîn e, xwê têr germ bikin, sibehê Xwedê mezin e.

⁵ Anlatan: Nenêya Reşîd (annesi Cahira Beşîr'den dinlemiş); 75 yaşında; kayıt tarihi: 27.12. 2023. Mıntıka: Eleşgirt
Not: Bu iki hikâyeyi annesinde dinleyerek yazıya aktarıp bana ulaştıran Dr. Öğr. Üyesi Ömer Delikaya'ya teşekkür ederim.

Ji ber ku zarokên wî birçî mabûn, jinik hêrs bûbû, lê nedida der. Sobe destê mêrê xwe girt û bir serşokê da ku bişo. Dema ku devê vekir, dît ku perçekî reş ê tijî zêr di hundirê wê de ye. Gazî mêrik kir. Mêrik bişirî û got: “*Ku bide, ji yêk û nivê jî dide.*”⁶

Türkçe özet: Allah verirse bir buçukla da verir

Şehrin birinde bir gecekonuda çok yoksul bir aile yaşamaktadır. Kış gelir hava soğur. Evin erkeği gündelikçi olarak çalışıp eve ekmek getirmeye çalışır. Arada bir hanımına, “Allah bana verirse, şöyle şöyle yaparım” der. Hanımı ona gülerek “Bir sermaye, bir kaynak lazım. Bir atölyen ya da dükkânın olmazsa Allah ne yapsın” der. Yoksul adam soğuk bir günün akşamında kazandığı bir buçuk mecediye ile fırından çocukları için ekmek almaya çalışırken komşu dükkânın önünde eski bir soba görür. Fiyatını sorar. Sahibi en eskisi için iki mecediye ister. Pazarlık sonucu bir buçuk mecediye verir, bir sobayı alıp eve götürür. Aile ekmek yerine paslı eski sobayı görünce herkes üzülür. Yoksul adam der:

-Bu gece ekmek yok, bari bol bol ısının, yarın Allah kerimdir.

Sinirlenen hanımı sobayı kocasının elinden alır ve kurmak için yıkamaya çalışırken içinde altın dolu siyah bir kese görür. Kocasına haber verince, kocası der: “*Allah verirse bir buçukla da verir.*”

b)Zazakî:

Z.1. Homa rizqê vergê korî ano verê lingan

Allah kör kurdun rızkını ayağına getirir

Türkçe atasözü: *Kör baykuşun rızkı/ kısmeti ayağına gelir.*

Homa rizqê vergê korî ano verê lingan

Yew lajek û yew cinîyê yi bena. İn lajek yewa dew id seba debarê xwe şiwûnêyê dewijû kenû. Yew roj we bizû benû yabûn çere. Benû yere, we bizû ûnû dewi yew dewij kenû fêk bêr yi, vûn: “Yewa bize mi nêasena, nêûmeya.”

Înay ser lâjek şûnû kûya gêrenû, hewa benû tarî, we agêrenû dewi, nêşiyenû bizê dewij veynû.

Lajek roj bîn hêna bizû benû cayo vizêrn id çere û hem iz gêrenû aya bize dewijû. Yere dîyenû, we bizû tamum ûnû dewi.

Rojo bîn we hêna şûnû bizûn id. Yere dîyenû we bizû ûnû dewi yewna dewij yenû fêk bêr, vûn: “Bizê mi nêasena, nêûmeya keye.”

Lajek ehend dîqet kenû bizû la ûncê z’ yi vera bizî bîn vîn. Xwu zere di vûn “Ez mêşt rind hîş xwu binû in bizû ser, qey di-hîri rojan mîyûn di yewa bizi bena vin?”

We roj bîn hêna bizû benû yabûn. In daga rind hîş xwe nûn bizû ser. Benû taştare, we bizû benû vêr yew ênî, bin yewa saye dar id mexel kenû. We rûnîşenû ki taştê xwe biwerû. Ewnîyenû, ekse yew tuşk bin dari ra warîşt, cêr derey ir şî qême. We ay tuşk taqîb kenû. Tuşk vêr yew kerrî vêrenû, cey çî pencû erzûnû bide kaşkenû zerê tirkê kerrî.

Lajek şûnû nîzdî, ewnîyenû zerey tirkê kerrî ki çî biveynû? Ekse yew vergo korri tuşk yi kiştû ha wenû! Ewnîyenû dormal’e vergi, ekse ha pirr katey (estey). We hîn zûnû ki ay bizî yi k’ bîy vin, ay iz in vergî kor werdî. We xwe rê vûn “Hey biewnî Hûmay Rizqê vergi korri sinî ûn vêr lingûn yi!”

We benû hers, bizû benû dew û qerar dînû ki hîn nêxestîyenû.

Kuwenû zere keyî û cinî ra vûn: “Cinî! Ez hîn nêxestîyen, çî ki estû bîya ma biwirî!”

Cinî vûna: “Lîya mîyerde! Ti cey kor nîyi, ti veş û warî! Ti keye di rûniş, qey cey Hûmay rizqê tu locin ir kenî var. Ma gest mirên!”

6 Oncu, Mehmet, *Gotinên Pêşîyan*, İstanbul 2014, s. 431-432.

Lacek vûn “Ney! Ez hîn qetiyen nêxeffîyen! *Hûmay sinî ay vergî korî zerey ay tirkê kerrî di rizqê yi dînu, wa ay mi z’ bidû!*”

Cinî se kena, çi kena mîyerde nêxeffîyenû. Yew di aşmî ser d’ şûnî keye di zad û zexre benû tûn. Cinî xwe zere d’ vûna “Liya in kelp hîn nêxeffîyenû, balîka ez şîyirû yew barê îzimû bîyarû.”

Ya herê xwe hedre kena dûna purî şûna îzimû. Ya şûna mîyan yew şelê mazêrû, tuwerzî dûna kelbayûn ir, îzimû virazena. Awca di yew qoto wuşk benû ya pey tuwerzîn dûna purî bin di yewa sala viraşte vecîyena. Ya texmîn kena ki zerrn ha bin aya sal dê. Ya derîyena bide, pey destû aşûnena la nêşîyena. Gurê pey destû û oynîyû nîyû. Girek merdimû hêzin ib, zengne û hîwe z’ lazim û ki pey bikenû vecû. Ya vûna, “Ez şîyirû keye mîyerdî ra vacû wa bîyirû vecû!”

Hîn bîyû nîzdî yerî ya îzimûn xwe wenena her şûna keye. Tabî de dewi ra di tê dizd meraqîn vûn: “În şiwûnê dew biyû çend aşmûnik şiwûnê ca verdaya û keye ra nêvecîyenû. Muhaqaq cey kûya zern-mernî dîy û bîyû zengîn hîn nêxeffîyenû!” Yin iz daw’ purî şî ser bûn lajêk id ha pawen û yin ra vûnû “Wa hay yin ma rî birawk ir ma şûn keye dizdê!”

Cinî îzimûn ra yena hîn biyû yere. Ya bar îzimûn xwe finena cilê her ser ra ronena. Her bena axur id bestena cew yê kena ver şûna keye.

Ya merde ra vûna: “Liya mêrik! Bî çend aşm o ki ti nêxeffîyên! Balî şimi filûnca topraxê ma, kîştê şelê mazêrûn id yewe sala viraşte bin erd ra vecîyêya, zern ha bind ê. Ez devrîyew ez nêşîyo vecirû. Ti mêşt zengne û hîwe bîg şim ayin veci bîya!”

Mêyerdê yê vûn: “Lîya mi bigêr cinêk ez nêxeffîyen! *Hûmay rizq ay vergî kor sinî dîn, wa ay mi z’ bîyar lojin ir dekirû war.*”

Cinî se kena, çi kena we nêşûnû. Ya vûna, “Ek bi siba ez xwu r’ zengne û hîwê xwe benû ay xil vecenû.”

Tabî ay wirdî dizdî sinî ay qalû eşnawên ca di aw yere zengne û hîwê gên awca ki yê tarif kîyerdû şûn awca. Yin awca kenen, aya sal hawanûn yew xilê zernû vecîyenû. Yin serî xilî akenî çaring ti ra vecîyen! Yanî ay çaringî sîhrê ay zernûn ê. Ekse yin bigên cey çîy ir bèn zernî. Dizdî nêzûnî vûn qey çaring î. Yin sêr xil nûn ser û vûn: “Aya del ma xapînay! Cay zerrn-mern nêvecîyê, piyor çaring î!? Ma îz in çaringû bèn lojinê yin kên war wa bidir yin ir. Ya sinî ma xapînena?”

Dizdî aya şew ay xil zernû gên ûnî sêr bûn lajêk, cor di lojinê yi r’ kên war û vûn: “Şima ma xapînen hiii! De wa hetûn nimajî in çaringî bidir şimarû, pey ma kaykîyerdîş sinî yû, biveyn!”

Dizdî awca ra dîn purî şûnî. Yin aw xil sinî lojin ir êşt war, we zerey pixêr îd gînenû kuçalûn ir, benû parçêletê, ay çaringî piyor bèn zernî.

Nimayj lajek wardenû ewnîyenû kuçalûn, ekse ha pîrr zernî! We ca di veynday cinî dîn vûn:

“Bo cinî! *Hûmay sinî rizq vêrg kor berd lingûn yi, rizqê mî z’ lojin ir kîyerd war!*”⁷

Türkçe özet: Allah kör kurdun rızkını ayağına getirir

Köyün çobanı gündüz sürüyü otarıp akşam köye getirince bir köylü kapısına gelir, “Bir keçim kayıptır” der. Çoban dağa gidip keçiyi arasa da bulamaz. Bu olay üç gün art arda tekrarlanır. Başka bir gün keçileri otlattırken pür dikkat kesilir ve bir tekenin sürüden ayrılarak kayalığa doğru gittiğini görünce onu takip eder. Bir kayanın yarığı önünden geçerken bir pençenin tekeyi kendine çektiğini görür. Yaklaşır, bakar, bir kurt tekeyi yemektedir. Etrafı kemik doluydu. Kendi kendine, ***Bak işte! Allah nasıl da kör kurdun rızkını ayağına getirir.*** Keçileri akşam köye getirip sahiplerine teslim eder, gördüğünü hanımına anlatır ve artık çalışmayacağını söyler. Hanım ne kadar ısrar etse de kocası, ***“Allah nasıl o kaya yarığında o kör kurdun rızkını veriyorsa, benimkini de versin”*** der. Çaresiz kalan hanımı, satıp evin geçimini temin etmek için odun getirmeye gider. Kuru bir kütüğün altındaki sal taşı altında altın küpünü görür. Fakat çıkarmaya gücü yetmez. Gelir kocasına

7 Derleyicinin notu: “Ben bu hikâyeyi Sîmserkîsli Ramzan’ın oğlu Mehmed Emin’den aktardım.” Bk. *İrfan Sîmserkîsij, Sîmserkîs (Folklor), Weşanxaneyê Roşna, Diyarbekir, 2018, 83-85.*

anlatır, birlikte gidip çıkarmasını ister ama kocası, “Benden vazgeç, ben çalışmam; *Allah nasıl o kaya yarığında o kör kurdun rızkını veriyorsa, benimkini de versin*” der. Adamın çalışmadığını gören köyden iki hırsız, çobanın altın bulduğunu düşünerek tam o sırada evlerine hırsızlığa gelince, konuşulanları duyar ve ertesi gün kadının tarif ettiği yere gidip küpü çıkarırlar. İçinde ısırı dışında bir şey görmezler. “O kancık bizi kandırdı, sabah namazına kadar bu yılan ve akrepler onları soksun!” diyerek küpü götürüp adamın bacasından boşaltırlar. Yılan ve akrepler altına dönüşünce çoban der:

-Bak hanım! *Allah nasıl o kaya yarığında o kör kurdun rızkını onun ayağına götürdüyse, benim rızkımı da bacadan döktü!*”

Z.2.Şoni û axa

Çoban ile ağa

Türkçe atasözü: *Kör baykuşun rızkı/ kısmeti ayağına gelir.*

Not: Bu masalın kıssadan hisseyi ifade eden son cümleye göre başlığın şöyle olması gerekir:

Homê gêra sinî rizqê ê vêrg don, gêra risqê mi 'z bidû.

Allah nasıl o kurdun rızkını veriyorsa, benim de rızkımı vermelidir.

Şoni û axa

Cêk bion, cêk nîbion. Yo axa û şoni bên. Şoni her sêrsivêy bizon Axê ben kû ra çiyernen ho şond iz on kîye. Ruêjîk Axa ferx kîyon eg yo biz cijê ay id pêra şit çin.

Vena don şonî, von:

-Hal hewal ina biz hîna ‘w. Wa çim ti ina biz ser do, ina biz niçêrîyena. Û rej bîn şoni heyon şond çim xwi sêr aya biz ra nîbirnon, şond bizon don arî hêt dew ra yen, hîn nîzdîyê dew id onîyon eg a biz mînu bizon ra, mîna veja.

Şoni kon biz dima onîyon eg bin yo kerra ‘d yo vergo extîyar ost. Biz şina vêr vêrg cijê xwi fêk vêrg, verg mirde xwi şitê xu şimen ho dona pirû peyser yena.

Şoni ê bizon gîon, bon vêr Axê, Axê ra von:

-Axa, xwî ‘r yo newi şoni bivîn. Ez hîn nîxevtîyena.

Şin kîyê cînê xwi ra von:

-Hal hewal a biz hîna ‘w. Ez tîya ra pêy nîxevtena. *Homê gêra sinî rizqê ê vêrg don, gêra risqê mi 'z bidû.* E nîxevtena.

Cînî lawê kena, se kena nîşkêna ikna bik. Cînî vona:

-În hîn nîxevtîon, ma se kên, ma seyî cûyên. E şîyêr gem id kuêlîyo bibirm, bîyar biruêş, barî zafê kîyê ina bigêr.

Cînî her sêrsiwêy şina gem kuêlîyon birnena, ona rueşena, yo çend ruêj hina dewom kîon.

Ruêjîk onca şina gêm, ha dar birnena, onîyena eg bin dar id yo kup zerdon ost. Se kena nîşkêna ay zerdon vîoj. Yena, mîyerdê xwi ra vuna:

-Mîyerdî wurz we mi uja ‘d xezîne dî ya. Ma şî î zerdo vej, bîyar.

Mîyerdî von:

-Cînî mi tui ra nîva e nîno homa sîyî risqê ê vêrg dose gêreka risqê mi ‘z bîyar in luejin ra warkîyor. E nîna. E nîxevtîyena.

Cînî se kena, merdûm nîwirzon we, şina cîron xwi ra vona:

-Cîrûn hal hewal îna wa. Mî bîn aya dar id yo kup zerdo dî e nîşkaya vêj, bê ma şî vej, ma xwi ‘r kên nîmi-nîmi.

Cînî û cîrûn xwi şîn, cîrûn zerdo vejon, on hîn yenî vêr kîyî, cîrûn von:

-Nê wullê, mi vêt barê min a ez tui nîdona.

Cînî se kena, nîkena, cîrûn von:

-Nê, ez nîdona.

Cîrûn kupê zerdon xwi gîyon şin kîye. Cînî yena kîye, mîyerdê xwi ra vona:

-Mi cîrûn ra va ma şî vet, cîrûn barê mi nîda. Bîyê ma şî, nîmê kup pera bîger.

Merdum von:

-Nê. O risq mi nîyu eg risq mi vên Homê ardîn luejin rî kerdin war. Willê ez nîno. Homa gêreka risq mi bîyar luejin ra war kîyor.

Cîrûn kupê zerdo ben kîye, kîyon war onîyon eg kupê zerdo hemi bîyu wel. Honci aya wel don arî, kîyon zerrê a kup ho bion, luejin merdum îr kîyon war. Wel siyin luejin merdim ir bena war honca bên zerd. Merdûm von:

-Cînî mi tui ra nîva *Homa risqê mi on luejin ir ken war*. Bo siyni ard ke war.⁸

Türkçe özet: Çoban ile ağa

Köy ağasının çobanı her gün keçi sürüsünü dağa götürüp otarır. Ağa bir keçinin memesinde süt bulunmadığını farkeder. Çobana dikkat etmesini ister. Çoban akşamüzeri keçileri toparlarken sürüden ayrılan bir keçiyi takip eder. Keçi taşlık alanda bulunan bir yaşlı kurda yaklaşarak onu emzirir. Çoban akşam keçileri sahibine teslim eder ve artık çobanlık yapmayacağını, başka bir çoban bulmasını söyler. Eve gelir olayı hanımına anlatır, artık çalışmayacağını belirtir ve der:

- Allah nasıl o kurdun rızkını veriyorsa, benim de rızkımı vermelidir.

Kadın çalışması için ne kadar yalvarsa da işe yaramayınca kendisi satıp evin geçimini temin etmek için dağdan odun getirmeye başlar. Bir gün odun keserken ağacın dibinde bir küp altın bulur. Çıkarmaya gücü yetmeyince kocasından yardım etmesini ister. Kocasını yardım etmeyince komşudan yardım ister. Komşu altın küpünü çıkarır ama “Ben çıkardım hepsi benimdir” der ve kadına vermez. Kadın kocasına olanları anlatınca kocası der:

-O benim rızkım değildi, benim olsaydı Allah getirir bacadan dökerdi.

Komşusu küpü eve götürür, açar içinde sadece külle karşılaşınca götürüp adamın bacasından döker. Kül altın-lara dönüşür. Çoban hanımına der:

-Hanım, ben sana demedim mi? Bak Allah nasıl da rızkımı getirip bacadan döktü!

Z.3.Şone û biz

Çoban ile keçi

Türkçe atasözü: *Kör baykuşun rızkı/ kısmeti ayağına gelir.*

Not: Bu masalın kıssadan hisseyi ifade eden cümleye göre başlığın şöyle olması gerekir:

Wa Rebbî mi risqî mi luejin ra war kerû!

Rabbim, benim rızkımı bacadan döksün!

Veya şöyle olmalıdır:

O ku ez viraşta gere risqî mi zî luejin ra war kerû.

⁸ Bu hikâye Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi Büşra GÖKALP'in öğrencisi tarafından derlenmiştir. Arêkerdax: Barış ALIN, Vatox: Abdullah YAKIŞAN, 35 serrê yo, Unîversîte de xebityeno, Mintiqayê Arêkerdiş: Darahenî/Çewlig, Tarixê Arêkerdiş: 30.01.2021.

Beni yaratan, benim rızkımı da bacadan dökmelidir!

Şone û biz

Cêk benû cêk çiniye benû. Yo merdûmêk dewêk di şinû qê pesî. Cûelê (col) yi re yo kî pesî tay benû. Şoni roj **kî kom di bû gere pesî yin bidueşû**, pê non buero. Dewijî ku pesî yin zaf o şonî re vonî:

-Ti kî ay feqîr di bî zî pesî ma bidueş, pê nan bûer, ê kî feqîrî medueş.

Bêriyêkî feqîrî nîmaroj re nîmaroj wexta şina mîyonî pesî onîyena bizêkê yin ditîya. Rojêk nîvona, di rojî nîvona, o binatî ra çend rojî şinî rojêk şonî ra vona:

-Ti qaşû bize ma nîdita, çira ti bize ma dita?

Şoni vonû:

-Wayê mi bizê şima nîdita.

Bawer nîkena. Şoni xwi bi xwi fikirîyenû, vonû, “hilla hilla mi ina biz nîdita, çira ina bêrî hina vona.” Mereq kenû, biz teqîb kenû. Onîyenû biz pes war verda, şî verî kerrî, bî vîn. Şoni dim a şinû, onîyenû vergêk mîyonî têq kerrî rî şû war, mîyonî ra cuer tever ra wo. Biz şîya, ser a vindeta, verg pê biz lîyenû. Guhonî biz kunû xalî, biz tîpîya gêrena la yena mîyonî pesî. **Şoni zaf fikirîyenû (fikirîyenû) qerarî xwi donû, vonû, “ez hinî nîşina qê pesî,” nîmaroj pesî xwi onû kî, cinî xwi ra vonû: “Ez hin nîşina qê pesî.”**

Cinê yi vona:

-Hê emon hê yemon ti hidêk cefa dîwû, zimiston yenû, ma feqîr î, qijî ma çita wênî!?

Şoni vonû:

-Cînek bîlasev qîsê mek, ez êriya tepîya zerri ra nîşina tever, **wa Rebbî mi risqî mi luejin ra war kerû!**

Cînê şonî hêvîyê xwi birnina şoni nîşinû verî pesî ya bi xwi dest kêna pê xebitîyena. Payiz yenû, cînek vona ez şîyerî kuelîyon bîyarî, şina mîyonî birrî, qê zimistonî kuelîyon dona arî. Lingê cînek ginena kerra **rû, bena çot, onîyena kerra ra, kerra weta dona. Onîyena fêkî kup koti tever, pê dest binek şona a, onîyena kupê zerdon a, rênê her kena ser, şina kî. Mîyerdê xwi ra vona:**

-Mîyerîk mi kupê zerdon dîya, bî ma şî vej, benû ku Homa risqî ma bidû.

Mîyerîk vonû:

-Cînek, ez nîyena, **wa Homa risqî mi luejin ra war kero.**

Cînek hêvîyê xwi mîyerdê xwi ra birnena, vona, “gelo ez komî ra vajî?” Fikirîyena vona, “ez mellê dew ra vajî.” Şina mellê ra vona:

-Halun mesela hina wa, mîyerdê mi nîwazenû zerri ra vejîyo.

Vona:

-Ma pîya zerdon vej, nîmêk mi rî, nîmêk ti rî.

Mella cînê şonî ra vonû:

-Kîçî (çoy) ra mevajî, ez û ti ma şinî vejênî.

Wirdî zerdon vejênî, kup pirr zerdî ya. Zerdon gênî, yenî kî.

Cînek vona:

-Mella bî ma zerdon bar bike, ez şina kî.

Mella vonû:

-Şî kî ma siba bar kenî.

Cînek şina kî, mella zerdon onû, kenû rû, wazenû tekin bidû kişt. Senî kup kenû a, mîyesî engimînî pîyeşênî

mella ra, mella remenû, vonû, “heyvax ti dî cînê şonî çi vet mi sarî! Pê mi zerdî dîye mîyesî vetî, ti vinder ez senî yin ona verdena ti.”

Senî otir vonû zerqîtîkî pîyerû kuenî zerrî kupî. Pûeti oncenû vekî (fekî) kupê, nonû xwi dueşî benû, luejinê şonî rî kenû war ku mîyesî biconî yin di. Şoni û cînê xwi onîyenî luejin ra **bî xîşîşê zerdon, dîyarî cilonî yin bi pirrî zerdî. Şoni cînî xwi ra vonû:**

-O ku ez viraşta gere risqî mi zî luejin ra war kerû.

Vonû:

-Cînek ti bawer nîkerdê, wirzi, bonî senî kerdî war.⁹

Türkçe özet: Çoban ile keçi

Hikâye bazı kahramanlar hariç önceki hikâye (Z.2.Şoni û axa: Çoban ile ağa) ile hemem hemen aynıdır. Bu hikâyede ağa karakteri yoktur. Kadına yardım eden kişi köyün mollasıdır. Kadının bulduğu altın küpünü birlikte çıkarırlar, akşam mollanın evine götürürler. Molla kadına “sabah gel payımı götür” der. Kadın evine gittikten sonra molla küpü açar açmaz, küpten çıkan arılar mollaya saldırmaya başlar. Molla küpün ağzını kapatır ve kadının onu kandırdığını düşünerek küpü sırtlar, öç almak amacıyla götürür kadının evinin bacasından evin içine atar. Arılar altınlara dönüşünce çoban adam der:

-Beni yaratan, benim rızkıma da bacadan dökmesi gerekir.

Z.4. Rızq ki ûme

Rızq gelince...

Türkçe atasözü: *Kör baykuşun rızkı/ kısmeti ayağına gelir.*

Veya: *Allah verirse el getirir, sel getirir, yel getirir.*

Not: Bu masalın kıssadan hissesine baktığımızda başlığının **şöyle olması gerekir:**

Rızq lîr bi ûme vêr lingûn ma

Rızq yuvarlandı ayağımıza geldi

Rızq ki ûme

Yew dew bîb, axa tede est, şûne est

Cinî-camêrd hemî ûwnên, axay dest

Şûne, yew bûn kihûn ho tey pa cinî

Ma şûney bêr vêr axay, şûne vinî

Axa qarên barên, wi nişkên bik çit

Qal yi şûne decnên, tu vatên **zilqit**¹⁰

Se kir şûne, feqîrê ya, qal fek a

Se ke mix bîyo fek ra, zûn nileqa

Qal vaco axa fetilnen, nûn ra ben

⁹ Bu hikâye Bingöl Solhan mıntikasından derlenmiştir. Bk. Ayşe Kaya, *Estanikê Bongilanî*, Vate Yayınları, İstanbul 2018, 33-34. Bingöl Solhan mıntikasından derlenen hikâyeler.

¹⁰ **zilqit**: zerqete

Qjc qijêk hê pa wa, pa cinî se ben

Şi vêr bizûn, mend xeyal a, biz ver şî

Tersê cinawir ver, wi bi bêhişi

Kot kefûn û qeymûn, ho geyren viz-viz

Vatên ça ra şiya şikeft, ha ça d' ina biz

Yew paşt ra biz dî, lez ra şî o het a

Biz kot zerrê şikeft, wi z' şî zehmet a

Dî, uca d' yew verg biyo kor, çimûn ra

Bîb' **esteveng**¹¹, tu vatên ho şin gûn ra

Biz şî vêr verg nîşt ru, sarê xwu kerd derg

Binra niremê zî, gaz bi piro verg

Şûne ûwna, verg biz kerd felqe werdi

Fikiriya va, in çi wo çimûn ver di!

Cinawir pîro kor, biz şî pê lingûn

Xwu kerd werê yi, girot û da ci gûn

Pê vîyê xwu kend, şî verî diwarî

Hûma rizq rî esto, ewro siba rî

Hûmay' k gen rizq vêrg dûn ci, zerre şikeft

Ez zî xwu ebd zûno, willay ez **nixeft**¹²

Biz, mêşney dê arye, girotî şî dow

Rizq sibay' wi hinî nivecen wi pow

Va, cinêk, hîn niben axa ri şûni

Rizq' mi wi şaweno, wahar in gûni

Cinêk va, mêrik ma mirenî gest ver

Lanet bikir bî şû, in qicûn **hes ver**¹³

Va, nîye cinêk, nişin mi ki dî verg

Biz pê lingûn a şin veywe, ya hêt merg

11 **esteveng**: reqûrut

12 **nixeft**: ez nêxebitîyena

13 **hes ver**: heskerdişî ver

Cinêk va, mêrik ti çi ûwnên bizûn!

Dayiş rizq' heywûn û insûn, yew mezûn!

Kerd nikerd, tu vatên diyê rî vûna

Va, heya biyer xwu, ez şîr bizûn a

Roc' bin ya şî axay ver, va, wi niweş

Ez şîno bizûn, heya ki wi bi weş

Axay va, xeyal' xwu bîya pîyeser

Biz şeytûn î, heya wa nibî cêser

Yew biz kê m bûmên, axa pê decênî

Cinêk bî şûne, şî bizûn **vecenî**¹⁴

Ya ha qil ra kufena, ma hê se bên

Mêrdey da têmîyûn r', îna niben

Xeyal kerdên, qirş ho dest ra, kuwa ard

Dî, qapaxî kup vecya, **honîk o**¹⁵ war d'

Şaş bî mend, va, mêrik vatê tu raşt o

Dormalê kup na a, va, b' erz xwu paşt o

Kup gird a, girûn a, la çey bena berz!

Xwu b' xwu vacyê, va, ez nişîr gûm nierz

Bacî va, pês mereq kên, yên kup vînên

Axa dest nûno ser, vûn cay' min o, bên

Hûnê herr dê ci, diwar girot şî dow

Qjl-qeyme ci rî bi duz, niveti pow

Şî kîye va, mêrik Hûmay rizq şawit

Felek ma rî xêr ser encê xwu vawit

Mêrdi binra niva, ti ha mi r' vûna

Va, qawil niken ez, felek girûn a

Ek' o Hûma rizq şawen, vêr lingûn verg

14 **vecenî**: vejena

15 **honîk o**: hanî yo; ha yo

Wa kup cay' xwu di bo cinêk, mekir derg
 Cinêk va, mêrik, aya bi, ti gec î
 Ti in qêde bikir, ma ûncên decî
 Bî ma şin, kup ha uca d', fêk ver pirri
 Ti hin vûn se, felek varna sey çirri
 Mêrik sey kerra wo, binra niva **how!**¹⁶
 Yi ver ra cinê yi girotibî **tow**¹⁷
 Cinêk va, ez se kir, kûm mi d' ben bira
 Ez tenya nişken, veto qewêt mi ra
Nîye lac nîye bira¹⁸ est, bid' ci paşt
 Va, pak bibo bivec, melay dew est raşt
 Şî bêr melay' cend, dêrd xwu yi r' **vawo**¹⁹
 Va, cinêk mevindir, ma şîr mepawo
 Şî kupi şey a vet, zêrî hê tey pirr rî
 Mela zerrê xwu d' vûn, dor wîyê mi rî
 Kup vet melay, eş xwu şe le ûme dew
 Çila bîbî hûn a, bîyo tarî şew
 Va, cinêk ti şû, bar ken, barê birûn
 Cêra vecen sencen, ez girûn-girûn
 Cinêk binêk şikyê, şî hêt kîyî ya
 Ya binra şey nibîya, ya niwîya
 Zerrê yê d' xof esto, mela ho se ken
 Roc' bin şî vêr melay', hêq yi înkâr ken
 Şî kîye va, mêrik melay' dest na ser
 Çimveyşûnê kerd, nişt ru heqî ma ser
 Va, cinêk, ek' gizm a pay eş, Hûma ûn

16 **how**: axx; ixx17 **tow**: tewe18 **nîye lac nîye bira**: ne lac ne bira19 **vawo**: vato

Mî in dî, ez inê zûn, ez îna zûn

Raş a, o qêde z' bi, zêr melay' çim a

Bi mar mend wi, va, gend rî fend lazim a

Sîhîr ser ra b', pere nikerd wend niwend

Va, Hûma bela bid', est sîhîrbaz çend

Şi serî bûn yin, pixêrî ri kerd war

Sey varûn ûmênî war, **sek' altun var**²⁰

Yew lîr bi, şî vêr lingûn şûney, vindert

Melay' bexil r' nikot binra, yew **sêmkert**²¹

Mêrik dêst xwu kerd derg, va, tu dî cinî?

Rizq lîr bi ûme vêr lingûn ma senî!

Va, eya k' mi dî cinêk, bena îna

Çîy'k nasîb nibo, ti se bikir nîna

Bawerê mi temûm bî, heq Hûmayî r'

Wi ge wi dûn, wi berî rizq, wi wayîr

Bexîl nibîn mela, rizq yi z' bibi tey

Tûma kerdî, tûma veri wi mend pey

Şukir kerd Hûmay' rî, şûnetî qedya

Yî end nipawitên, rizq şûnî zedyâ²²

Türkçe özet: Rızık gelince...

Yazarın nazım tarzında aktardığı bu halk hikâyesini ideolojik söylemlerle; feodal yapı temalarıyla süslemeye çalışmıştır. Hikâye bazı motifler hariç büyük ölçüde önceki iki hikâye (Z.2.Şoni û axa: Çoban ile ağa) ile örtüşmektedir. Zalim ağanın çobanı her gün keçileri otlatmaya götürür. Bir gün kaybolan bir keçiyi ararken dağın yamacında yürüdüğünü görür ve onun peşine düşer. Keçi bir mağaraya girer, kör ve yaşlı bir kurdun önünde yatıp boynunu uzatınca kurt keçiyi parçalayıp yer. Bu olaya şaşırان çoban kendi kendine, eğer Allah kurdun rızkını ayağına gönderiyorsa, benimkini de gönderir, diyerek artık çobanlık yapmamaya karar verir. Akşam kararını hanımına anlatır. Hanımı ne kadar yalavarsa da çoban aldırış etmez. Hanımı ağaya kocasının hasta olduğunu söyleyerek kendisi keçileri otaramaya götürür. O gün efkârdan bir çubukla toprağı eşerken altın dolu bir küp görür ama taşıyacak gücü yoktur. Güveneceği bir kardeşi veya oğlu da yoktur. Kocasıda kendisine yardım etmez. Güvendiği köyün mollasıyla altınları çıkarıp akşam molların evine götürürler. Molla kadına “Sabah gel payımı götür” der. Şüpheye kapılan kadın evine gittikten sonra molla küpü açar açmaz, içinde yılanları görür. Molla küpün ağzını kapatır ve kadının onu kandırdığını düşünerek küpü sırtlar, oç almak maksadıyla

20 **sek' altun var**: seke altunî (zerdî) bivarî

21 **sêmkert**: karta sêminî

22 Ersoz, Omer Farûq, *Kekû*, Roşna, Diyarbekîr 2013, 119-122.

götürür kadının evinin bacasından evin içine atar. Yılanlar altınlara dönüşünce çoban adam hanımına der:

- *Rızık nasıl da yuvarlandı ayağımıza geldi!*

c)Farsça:

F.1. *Kör kurt ve rızık*

گرگ کور و روزیش

Gorg-ê kûr û rûziyeş

خدا برای گرگ کور رسائده به من هم خواهد رساند.

Xodâ berâ-yê gurg-ê kûr resânde be-men hem resâned.

Allah kör kurda gönderdiği (rızıkı)'ni bana da gönderir.

Türkçe: *Kör baykuşun rızıkı/ kısmeti ayağına gelir.*

Kör kurt ve rızık

Günlerden bir gün, bir adam hanımı ve çocuklarıyla birlikte fakir bir hayat yaşıyorlardı. Fakat adam çok tembel idi, iş yapmıyordu. Çaresiz kalan hanımı, kocası ve çocuklarının karnını doyurabilmek için her gün şehre gidip başkaları için ip eğirmek ve çamaşırlarını yıkamak zorundaydı. Bu sebeple çok zor geçiniyorlardı. Kadın artık bu durumdan bıktı ve kocasına dedi:

-Köyün ağasının sürüsüne çobanlık yaparsan iyi olur; böylece koyunların sütü, yoğurdu ve yününden yararlanırsın ve yağını da ağaya veririz.

Adam dedi:

-İyi bir fikirdir.

Ertesi gün, adam ağanın yanına vardı; birkaç baş keçi ve koyun teslim aldı ve böylece ağaya çobanlık yapmaya başladı. Ertesi gün erkenden adam sürüyü yabana götürdü ve akşam köye getirerek koyun ve keçileri evin ağılına koydu. Fakat ertesi sabah yabana götürmek üzere koyun ve keçileri almaya gidince, sürüyü saydı; bir keçinin eksik olduğu anlaşıldı. Gitti vaziyeti karısına anlattı. Kadın dedi:

-Kesinlikle dün o keçiyi yabanda unutmuşsun.

Adam dedi:

-Hepsini getirdiğimden eminim, çünkü dün akşam kendim saydım.

Hülasa karıyla koca kavga etti, kaybolan keçiyle ilgili her biri diğerini suçladı. Sonunda kadın dedi:

-Bu akşam geldiğinde sürüyü sayarsın, bakalım ne çıkar!

Akşam çoban gelince sürüyü tek tek sayarak ağıla koydular. Sabah uyandıklarında yine keçilerden biri eksikti. Bu durum birkaç gece tekrarlandı. Sonunda adam karısına dedi:

-Saymanın bir faydası yok! Bir çare bulmamız lazımdır!

Adam, keçilerin başına gelen felaketi anlamak için parmağını kesti, üzerine tuz bastı ve ağılda oturdu; kadın da ağılın kapısını kapattı ve gitti. Adam parmağının sızısından sabaha kadar uyumadı. Sabaha doğru bir kartal geldi, tabandaki açık taraftan ağıla indi; semiz ve şişman bir keçiyi gagasıyla aldı ve açık delikten çıktı, gitti. Adam karısına seslendi, kapıyı açmasını söyledi; olupbitenleri anlattı ve kendisi kartalın peşinden koştu. Kartal uçup gitti, adam da onun peşinden gitti. Sonunda gagasıyla tuttuğu keçiyi ovanın sonunda yatan kör bir kurdun önünde yere koydu. Meğer bu kör kurdun avlanacak gücü olmadığı için bu kuş her gün bir keçiyi pençesiyle yakalayıp kurda götürüyormuş. Adam bu sahneyi görünce kendi kendine dedi: Ben asla bu keçiyi ondan almam. Çünkü Allah bunu ona rızık olarak göndermiştir! Sonra dedi: Ben de gider evde otururum, belki Allah benim rızıkımı da gönderir. Adam oradan aceleyle eve döndü, olupbitenleri karısına anlattı; sürüyü sa-

hibine teslim etti ve dedi:

-İşte sürü, sürüden birkaçını kör bir kurt yemiş; ben olanlardan dolayı çok üzgünüm ve mahcubum.

Adam evine döndü ve karısı ne kadar “Git şehirde amelelik yap” diye ısrar ettiyse de faydası olmadı. Adam diyordu:

-Allah kör kurda rızık gönderdiği gibi, bana da gönderecek.

Zavallı kadın kocasının ve çocuklarının karnını doyurmak için tekrar çalışmaya ve ip eğirmeye başladı. Bu maceranın üzerinden bir süre geçince, bir gün iki kumaş taciri ticaret mallarıyla o köyden geçiyorlardı. Bir eşeğe ihtiyaçları vardı, adamın eşeğini kiraladılar ve yollarına devam ettiler. Yolda her bir tacir ortağı olan arkadaşını öldürmek için kafasında plan kurdu. Biri kendi kendine derdi: İyisi iki somun pişireyim; içine zehir koyayım, ortağımı öldüreyim de bütün mallar benim olsun. Diğer ortağı kendi kendine düşünüp derdi: İyisi yolda yüksek bir yere çıkıp arkadan sopayla başına sertçe vurayım, ölsün bütün mallar benim olsun! Akşam kadar epeyce gittiler, bir dağın eteğinde mola verdiler. Somun pişirmeyi planlayan ortak işe koyuldu; iki somun ekmek pişirdi ve arkadaşından gizli içine zehir koydu. Sabah mallarını yüklediler ve hareket ettiler. Güneş gökyüzünün ortasına yükselene kadar yürüdüler. Ortağının başına sopayla vurmayı düşünen diğer ortak, yüksek bir yere çıktı ve arkadaşının başına sopayla öyle sert vurdu ki arkadaşı yere yapıştı. Ardından onun eşyalarını kurcaladı; o iki somunu buldu, sevindi ve kendi kendine dedi: Allah’a şükürler olsun! Bu da benim öğle yemeğimdir. Somundan bir parça kopardı, ağzına koydu. Henüz yutmadan zehir etkisini gösterdi ve ruhu bedeninden çıktı. Böylece *her biri kazdığı kuyuya düştü* ve her ikisi de öldü; bütün hayvanları ve malları sahipsiz kaldı. Köylü adamın onalara kiraya verdiği eşek, alışık olduğu sahibinin evine doğru yola düşünce, diğer hayvanlar da onu izledi. Eve varınca gürültü yaparak anırmaya başladılar. Kadın hayvanları görünce hemen eve koştu ve dedi:

-Herif kalk, eşeğimiz yüklü birkaç eşek ve katırla birlikte geri eve geldiler.

Adam dışarı çıktı, evet o iki tacirin kervanı geri gelmişti, fakat ikisinden bir iz yoktu.

Hemen karısına dedi:

-Kalk yükleri indir, hayvanları ağıla götür. Çünkü *Allah’ın zahmetsiz rızkını gönderdiği o kör kurt benim*. Eğer ben o gün o keçiyi o kurdun ağzından alsaydım, hiçbir zaman Allah bunca serveti bana nasip etmezdi.

Sonra dedi:

-Kadın! O iki adamın izinden gidip başlarına neler geldiğini göreceğim!

Hayvanların dönüp geldiği yoldan gitti de gitti; sonunda ikisinin cenazesini gördü. Onlardan birinin ağzında ekmek lokması bulunduğunu görünce, onun zehirle öldüğünü ve diğerinin başının yarılmasından öldüğünü anladı. Adam çok üzüldü ve dedi: “Ey cahiller! Neden tamah edip bu felaketi başınıza getirdiniz.” Ardından bir çukur kazdı; o iki ortağın cesedini içine koydu, eve döndü. Ondan sonra adamın Allah’a olan tevekkülü daha da arttı ve gelen o servetle yeni bir hayat sürdü.²³

F.2. Ağzını veren, rızkını da verir.

Diş veren ekmek de verir.

هر که دهنش را داده روزیش را هم دهد

هر آن کس که دندآن دهد نان دهد

Her ki dêheneş-râ dâde rûziyeş-râ hem dêhed

Her ân kes ki dendân dêhed nân dêhed

Türkçe: *Ağılda oğlak doğsa ovada otu biter.*//

23 Ali Eşref Dervişiyân-Rizâ Xendân (Mehâbâdî), *Ferheng-ê Efsânehâ-yê Merdum-ê Îrân* (nşr. S. Ahmed Vekiliyân), Neşr-ê Kitâb û Ferheng, Tahran 1382 hş., XII, 145-148.

Allah kulunu kısmeti ile yaratır.

Kaynağı:

Sa'di-yê Şîrâzî'nin şiirde dile getirdiği gibi, atasözüne dönüşen bu söz (ikincisi) bir hanıma aittir. Ailesini geçindirme endişesini taşıyan kocasına moral vermek için söylemiştir:

Bebek diş çıkardı; babası başını önüne eğmiş derin derin düşünüyordu.

“Ben ona ekmekle katık nereden bulurum? Onu yüzüstü bıraksam insanlık olmaz!”

Zavallı bu sözleri eşine söyleyince; bak, eşi mertçe ne cevap verdi:

“Şeytanın –canı çıksın- fikrine uyma! Diş veren ekmek de verir.”²⁴

F.3. Kimse kimsenin nasibini/ kısmetini yiyemez.

نصیب کسی را کسی نمی تواند خورد

Nasîb-ê kesî-râ kesî ne-mî-tevâned xord

Türkçe: *Kimse kimsenin nasibini/ kısmetini yiyemez.*

İsrailoğullarında takva sahibi bir adam ve zahide bir hanımı vardı. Bir gece dedi:

-Ey Bey! Sen sürekli Allah'a ibadet etmekle meşgulsün; oysaki bize geçim kaynağını temin etmen gerekir.

Adam onun bu sözünü önemsemedi ve seccadesinden kalkmadı. O gece adam rüyada bir şahsın ona şöyle dediğini gördü:

- Filan ağacın altında bir kova altın gömülüdür; çıkar, çoluk çocuğuna harca.

Ona da iltifat etmedi. Aynı rüyayı ertesi gece de görünce, hanımına anlattı. Kadın panikledi ve dedi:

-Bir an önce gidip o altınları çıkarmak gerekir.

Adam dedi:

-Onun zamanı gelir.

Hanım sabretmedi; gitti durumu bir komşusuna anlattı ve komşusuyla gidip o altınları çıkardılar. Komşusu adam dedi:

-Bizim eve gidip altınları paylaşalım.

Kadın mum getirmeye gitti. Adam altın dolu kovayı evine götürdü; ihanet etti ve bir miktarını almak için kovanın üstünü açtı. Gözü ne görsün! İçindekiler tamamen yılan ve akrep idi. Kendi kendine dedi; o hilekâr kadın beni aldattı; ben de ondan intikam almalıyım. Evin damına çıktı; o akrep ve yılanları evine girsın diye kovayı kadının evinin içine attı. Olanlardan habersiz kadın komşunun evine gitti ve sordu:

-Altın kovası nerede?

Komşu dedi:

-Hepsini damdan evinizin içine attım; git al hepsi yılan ve akreptir.

Kadın eve geldi, baktı kova altınla doludur. Olanları kocasına anlattı. Kocasını o vaziyeti görünce ve inancının değerini daha iyi kavrayınca, Allah'a şükretti ve hanımına dedi:

-Yüce Allah bu altını bize kısmet etti; **bir kimse bir kimsenin nasibini yiyemez.**²⁵

F.4. Ömer'in sütlacı!

24 Dize şair Sa'di'ye aittir. Bk. Bk. Sa'di-i Şîrâzî, *Bûstân*, nsr. Gulâmhuseyn-i Yûsufî, _ntisârât-i Hârezmî, 1375 hş./1996, s.149; krş. Hazrâ'î, Emîn, *Ferhengnâme-ê Emsâl û Hikem-i İrânî*, İntişârât-i Nuvîd, Şîrâz 1382 hş./2003, s. 576.

25 Heblerûdî, Muhammed, *Kulliyât-ê Câmî 'u 't-temsîl*, Kitâbfrûşi-yê İslâmiyye, Tahran ts., s. 112-113.

شیر برنج عمر

Şîr-berenc-ê ‘Omer

Türkçe: *Nasibinde varsa kaşığında çıkar.*

Bu deyim kişinin yakasını ve peşini bırakmayan ve ne yapsa, nereye gitse kendisinden kurtulması imkânsız sıkıntıdan ve beladan kinaye olarak kullanılır.

Kaynağı: Sözcüklerinden de görüldüğü gibi, deyimle ilgili hemen hemen aynı olan Farsça iki hikâye kaydedilmiştir. Hikâyelerin birinde olayın kahramanları Hz Peygamber ile ona inatla karşı çıkararak kendisine türlü eziyetler eden inkârcı yakın akrabası Ebû Cehil’dir. Diğerinde ise Hz. Ali ile Hz. Ömer’dir. Muhtemelen Şîlikle Sünnîlik tartışmasından hareketle bazı mutaassıp Şîiler tarafından kahramanlar değiştirilmiştir. Çocukça bir yarışma ve çekişmeyi yansıtmakla birlikte hikâyeyi olduğu gibi aktarmaya çalışacağım:

Ömer’in sütlacı!

Bir gün Ömer Emirelmüminin Ali (a.) ile karşılaşır ve ikisi bir süre baş başa sohbet ederler. Bu arada Ömer Ali’ye sordu.

-Madem olmuş ve alacakları bildiğini iddia ediyorsun söyle bileyim; ben bu gün öğle yemeğin ne yiyeceğim?

Ali dedi:

-Sütlaç.

Ömer yapı olarak asık suratlıydı, suratını daha da astı. Evden çıkıp kız kardeşinin evine gitti ve sordu:

-Öğle yemeği için neyiniz var?

-Sütlaç, dediler.

Nazı geçen iki üç eve daha uğradı onların da sütlaçtan başka yemekleri yoktu. Çöle doğru yola çıktı. Sonunda şehirden çok uzakta bir yerde bir deve çobanıyla karşılaştı. Olağan hoşbeşten sonra dedi:

-Karnım çok aç, bana yiyecek bir şey getir.

Deve çobanı da dedi:

-Bu gün çok lezzetli bir yemek hazırladım; anlaşılan bu yemekte senin de kısmetin vardır.

Kalktı sofrayı serdi sütlaçla dolu bir tabağı Ömer’in önüne koydu.

Ömer bir şey demeden kalktı, yola düştü. Şaşırان çoban kalktı onun önünü kesti ve Araplara göre çok yadırganan bu davranışın sebebini sordu.

Ömer dedi:

-Bu gün gayip ilimlerini çok iyi bildiğini iddia eden birine öğle yemeğinde ne yiyeceğimi sordum o da sütlaç dedi. Ben de onun kerametinin aksini ispatlamak için sütlaç yememeye çalıştım. Şehirde nereye gitiysem sütlaçtan başka yemek yoktu. Sütlaç burada da yakamı bırakmadı!

Kendisini tanımayan deve çobanı da dedi:

-Be adamcık sen tuhaf bir inatçısın! Sütlacı ye ve git, kesinlikle Allah’ın evliyasından olan o adamın elini öp ve onun üstünlüğünü kabul et!

Ömer’i inadında ısrarcı görünce sinirlendi ve dedi:

-Allah’ın o seçkin kulunun senin hakkındaki kerametini gerçekleştirmem gerekir.

Develeri sürdüğü sopasını aldı tehdit ve dayakla sütlacı Ömer’e yedirdi.²⁶

26 Şâmlû, Ahmed, *Kitâb-i Kûçe: Câmî’-i Luğât, Istulâhât, Ta’birât, Zarbulmeselhâ-yi Fârsî* (nşr. Âydâ Serkîsiyân), İntişârât-i Mâzyâr, Tahran 1385 hş., V, 1107/b, 3868; Hazrâ’î, s. 721-22. İkinci varyant için bk. Zûlfikârî, *Dâstânâ-yi Emsâl*, s. 621)

F.5. Ebû Cehil'in sütlacıdır!

شیربرنج. ابو جهل است

Şirberenc-ê Ebû Cehl-est.

İnatla nasipten kaçış imkânı yoktur.

Türkçe: Nasibinde varsa kaşığında çıkar.

Derler: Bir gün Ebû Cehil Hz. Muhammed (s.a.s.)'in yanına gitti ve dedi ki: "Her şeyi bildiğini iddia eden sen, de bakalım; bu gün öğle yemeğinde ben ne yiyeceğim?"

O Hazret tebessüm etti ve dedi ki:

-Sütlaç.

Ebû Cehil eve gitti, hanımına sordu:

-Öğle yemeği için ne hazırladın?

Hanımı

-Sütlaç, dedi.

Ebû Cehil huzursuz bir ruh haliyle dışarı çıktı, bir akrabanın evine gitti. Evden öğle yemeği vakti sütlaç kokusunu alınca bir bahane ileri sürdü ve çıkıp çöl yolunu tuttu. Çöl sakinlerinden biri, onu çadırına davet etti ve dedi:

-Biz bu gün deve sütünden sütlaç pişirmişiz, birlikte yiyelim!

Ebû Cehil daveti reddetmeye fırsat bulmadan dediler ki:

-Bir misafirimiz gelir de yemeğimizi tatmazsa, bize çok dokunur; onu dövebiliriz. Söyle bakalım hangisini seçersin?

Ebû Cehil çaresiz kalınca sütlacı yedi.²⁷

F.6. Erişte çorbası nehrin öte tarafından de gelir!

آش رشته آن طرف رودخانه هم می آید

Âş-ê rişte ân teref-ê rûdxâne hem mî-âyed!

Türkçe: Nasibinde varsa kaşığında çıkar./Kismetinde ne varsa, kaşığında o çıkar.

Kısmet ve kaderden kaçıp kurtulmak imkânsızdır.

Kaynağı: Bir kadın erişte çorbasını yapmayı çok severmiş ve bu nedenle her gün bu çorbayı pişirmiş. Aksine kocası da erişte çorbasını sevmezmiş; kadın da ondan başka yemek yapmayı pek becermezmiş. Bir gün adam erişte çorbasını yememek için nehrin öbür tarafındaki köyde oturan arkadaşının evine kaçmış. Yemek zamanı gelince sofraya erişte çorbası geldiğini görmüş ve şaşkınlıkla sormuş:

-Bu çorba nehrin öte tarafından buraya nasıl gelir?

Evin hanımı misafirin erişte çorbasını sevmediğini anlamış. Bunun üzerine mahcup olan kadın demiş:

-Sizin sevebileceğiniz bir yemek pişirmek için çok düşündüm. Evinizde sürekli keşkek pişirildiğini hatırladım. Erişte çorbasını seveceğinizi sandım!²⁸

d)Türkçe:

²⁷ Enverî, Hasan ve diğerleri, *Ferheng-ê Emsâl-ê Soxen*, Suxen, Tahran 1384 hş., II, 718.

²⁸ Hazrâ'î, s. 558.

T.1. Kör baykuşun kısmeti ayağına gelir.

Baykuşun kısmeti ayagina gelir.

Baykuşun rızkı/ kısmeti ayağına gelir, sıçramadan alamaz.

Tanrı hiçbir canlıyı aç bırakmaz. Kıvıldamadan duran baykuşun rızkını bile önüne koyar.

Kaynağı: İnanışa göre baykuş bütün geceyi uykusuz geçir, ibadet edermiş. Sabaha karsi önüne gelen bir serçeyi yermiş.²⁹

T.2. Kör kurt

Not: Kıssadan hisse kuralına göre bu hikâyenin başlığı şöyle olmalı:

Kör kurdun nasibini gönderen, bizim de nasibimizi gönderir

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, bir zamanlar köyün birinde, kıt kanaat geçinen bir çoban varmış. Bu çoban köylünün hayvanlarını otlatır, hayvanlara mukayyet olurmuş. Bir gün hayvanları otlatırken havadaki kuşların bir yere inip inip kalktığını görmüş. Merak edip kuşların indiği yere gitmiş. Orada kör, yaşlı bir kurdun yattığını görmüş. Kurda bu halini sormuş. Masal bu ya, kurt dile gelmiş:

- Benim gözlerim görmediği için çıkıp avlanamaz hale geldim. Onun için bu kuşlar gelip benim her gün yem-eğimi veriyorlar, demiş. Bunu duyan yaşlı çoban:

- Bir kurdu bile unutmayıp onun rızkını yollayan Allah, benim ve çocuklarımla rızkını da verir, demiş ve çalışmayı bırakmış. Karısı:

- Herif etme, eyleme, çoluk çocuk ne yaparız' Neden böyle yapıyorsun, demiş.

Çobanı kararından vazgeçirememiş. Kocasından hayır gelmeyeceğini anlayan kadın, köylünün yardımıyla küçük bir bostan yapmış. Bostanı bellerken beline bir şey takılmış. Heyecanla orayı tamamen kazmış ve bir küp bulmuş. Küpü açmış ki içi, çil çil altın doluymuş. Çok sevinmiş. Ama altınlar o kadar ağırmiş ki gücü yetmediği için eve götürememiş. Küpün üstünü örtüp hemen eve koşmuş. Olanları kocasına anlatmış.

- Gel, gidip küpü eve getirelim, demiş. Ama kocası bunu da kabul etmemiş. Yine adam:

- Bir kör kurdu rızksız bırakmayan Allah, elbet bizim de rızkımızı verir, demiş.

Kadın çaresizlik içinde köyün muhtarına gitmiş. Başından geçenleri anlatıp yardım istemiş. Muhtar:

- Tamam, ama yarın gidelim, demiş.

Muhtar gece kadından habersiz gidip küpü almış. Küpün içine bakmış ki altın yerine bir sürü yılan, çıyan var. Muhtar:

- Bu kadın bana tuzak kurmuş. Dur, ben bu tuzağı onun başına çevireyim, demiş.

Küpü alıp kadının evinin yolunu tutmuş. Eski evlerde ışık olsun diye orta baca olurmuş. Muhtar küpü orta bacadan eve boşaltmış. Ama yılanlar, çıyanlar altın olup eve dökülmüş. Çoban, karısına:

- *Kör kurdun nasibini gönderen, bizim de nasibimizi gönderir*, diyordum. Bak, gönderdi, demiş.

Çoban ailesiyle birlikte mutlu bir şekilde yaşamış. (Miyase EKEN)³⁰

T.3. Kör kurdu emziren koyun

Not: Kıssadan hisse kuralına göre bu hikâyenin başlığı şöyle olmalı:

Kör gürdün rızğını veren Allah benimkini da vericek

²⁹ Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 1993, II, 84.

³⁰ Demir, Necati, *Anadolu Türk Masallarından Derlemeler*, Ötüken İstanbul 2018, s. 256.

Şimdi bir gün bir tane çoban varmış. Bu çoban köyün goyunini beklermiş. Bir gocagarının da bir tane goyuni varmış. Goyunlar öğlede pere geliymiş. Gocagari geliymiş bu bi goyuni sağmağa, goyuni sağılmış. Bir gün, iki gün derken bu çobanın da zorine gidiy ki: Nasi oliyda bu gada goyunda bi gocagarının goyuni sağılıy? Çoban bu goyuni bi gün gollay. Göriy ki bu goyun gidiyi bi mağraya kaçıyor. Gidiyi bunun peşine ki mağrada bi dani kör gurt var! Bu kör gurt bu goyuni emiyi, emip idar ediyi bunlen. Bu çoban öğlede geliy pere, daha gitmiyor goyuna. Garisi diyi buna ki:

“Yav kak git goyuna. İhtiyaçliyuk, para alicağız.”

“Gitmem”, diyi.

“Etma eylema!”

“Gitmem. Kör gürdün rızgını veren Allah benimkini da vericek. Ben gitmem.” Durumi da anlatmayı ki gocagarının goyuni boyledir. Gitmiyor ihtiyaçlı adam. Gari kakıp goyuni gendi yurutmağa duruyor. Yürütünce bayırda bi gudi altun buliyi. Altun bulunce gelip diyi gocasine ki:

“Yav kak felân yerde bi gudi altun buldum. Gide oni alalım.”

“Yok gelmem. Benim rızgım ise bure gelecek, demiş.

“Etma eylema.”

“Yok.”

Gidiyi muhdara gari. Muhdarla beraber gidiyler. Muhdar bakayi altun, gariyi govıy.

Diyi:

“Altun maltun yok burda.”

Gari ordan ayrılıy. Muhdar gece gidip altunlari aliyi burdan gudiyle beraber. Getiriyi eve açayı gudiyi ki gudinın içi yılan, ciyan, akrep canlı mehlügat doli; yaramaz yaramaz hayvanlar... Muhdar fitdiriyi.

“Oooy bu gari bağa numara yapdı, uç kağıtcılık yapdı. Siz buni derhal onun bacasından altine tökicesiniz evine. Gorsun.”

Aliyi, götüriyi, tökiyi. Bakayi çoban ki altunlar bacadan akayi. O zaman gariye diyi ki:

“Eee kak bakalım şimdi. Şimdi kakıp altunlari toplamanın zamani. Ben sana demedim mi ki *kör gürdün rızgını veren Allah benimkini da vericek?*”

Böylece altunlari almış oliyi.³¹

T.4. Kör kurdun rızkını veren Allah benimkini de verir

Bir yerel basın köşe yazarı Mevlüt Kaya adlı yazar “Giresun Yöresinde Bazı Anlatılar (4)” başlığı altında şunları kaydettikten sonra konumuzu ilgilendiren iki hikâyeye yer vermiştir:

“Giresun yöresinde “rızık ve nasip” üzerine anlatıla gelen iki hikâyeyi bu yazıda nakledeceğiz. Dereli yöresinden derlediğimiz bu iki hikâyeye, insanın nasibinin, rızkının bir şekilde kendisini gelip bulacağı mesajını vermektedir. Ancak bu hikâyelerdeki kazanımlar, alınteri ile elde edilenlerin dışında olduğu gibi, çok kazanç için çalışmanın şart olmadığı düşüncesinin hâsıl olmasına da kapı aralamaktadır. Konuyla doğrudan ilgisi açısından önce ikinci hikâyeye verilecek, ardından birincisi aktarılacaktır:

T.5. Kör kurdun rızkını veren Allah benimkini de elbet verir

Bir çoban varmış. Ağanın koyununu yaymaya gidermiş her gün dağlara. Ancak sürüden her gün bir koyun eksilirmiş. İşin içinden çıkamaz, hayret edermiş bu duruma çoban.

31 Akgün, Yılmaz, *Trabzon Masalları Üzerine Bir Araştırma*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, Van 2000, 225-226; <https://karadeniz.gov.tr/sozlu-edebiyat-8/> (erişim: 14.09.223: 09:00)

Bir gün, “bu koyunlar nereye gidiyor, her gün neden eksiliyor, ağadan neden her gün azar işitiyorum” diyerek iyice meraklanmış ve koyunları büyük bir titizlikle takip etmeye başlamış. Sürüye takibe alan çoban bir de ne görsün; koyunlardan biri sürüden uzaklaşıyor, ot yok, su yok, bir hayli yol gidiyor, sonunda bir mağaraya giriyor ve gözleri kör bir kurt yatıyor. Koyun varıp kurdun önüne yatıyor. Kurt da onu yiyor. Çoban bu durumu hayretle izliyor ve diyor ki “Allah’ım sana neyin eksikliği var ki, işte kör bir kurdun rızkını bile böyle veriyorsun”.

Çoban sonra da dönüp kendi kendine diyor ki: “Ben o zaman boşuna çalışıyorum, kör kurdun rızkını bile veren Allah benim rızkımı da verir besbelli”.

Çoban artık çalışmamaya karar veriyor, gün boyu evde yatarak vaktini geçirmeye başlıyor. Karısı sürekli “kalk, çalış, aç kalacağız, bir şeyler yap” dedikçe adam, “kör kurdun rızkını veren Allah benim rızkımı da verir besbelli” diyerek cevap veriyor ve başından geçen olayı da anlatıyor. Uzun zaman geçiyor bu şekilde; adam hâlâ evde yatıyor.

Odun bitiyor, kadın yalvarıyor adama: “Git ormandan odun yap, al getir” diye. Adam yine aynı cevabı verip yatmaya devam ediyor. Üstelik karısına da ev işlerinde hiçbir şekilde yardımcı olmuyor. Karısı en sonunda kör, eski bir balta ile odun aramaya gidiyor. Bir derenin kenarında köhnemiş bir ağaç köküne rastlıyor. Ondan odun yapmak için uğraşiyor, kökü yerinden oynatmaya çalışıyor ve kök yuvarlanıyor, kökün altından bakır bir kazan çıkıyor. Ancak kazan gömülü ve kadın onu yerinden çıkaramıyor.

Heyecanlı bir şekilde eve koşuyor, adama: “Kalk gel, derede kazan buldum çıkaralım yerinden, altın var herhalde, zengin olduk” diyerek bağıyor. Adam yine umursamıyor ve yatmaya devam ediyor. Kadın ise komşusundan yardım istiyor. Komşusu ile kazanın yanına gidiyorlar. Çıkarıp içine bakıyorlar ki çamur, solucan ve akrep dolu. Büyük bir hayal kırıklığı yaşıyor kadın ve o ruh haliyle diyor ki komşusuna “gel şu kazanı şu lanet adamın kafasına çarpıp onu öldürelim” diyor. Komşusu çekinip gitmiyor, kadın ise kazanı yüklenip eve gidiyor. Yerde uzanan kocasına doğru fırlatıyor kazanı.

Komşusuna görünmeyen altının tılsımı bozuluyor ve o anda kazanın içinden altınlar savruluyor her tarafa... Adam yattığı yerden doğrularak: “*Ya kadın ben sana hep demedim mi, kör kurdun rızkını veren Allah benimkini de verir diye!*” diyor.³²

T.6 Veresi oldu mu Allah döve döve verir!

Eşkîyalığın fazla olduğu dönemlerde Dereli yöresinde, orta yaşlarda bir değirmenci yaşarmış eskiden. Değirmende darı öğütür, ondan pay alarak geçinirmiş. Bir gün bir eşkıya grubu büyük bir baskından dönerken değirmene gelmişler. Değirmenciye, baskında yağmaladıkları ganimetleri ve bir sürü altını vererek “bunları saklayacaksın, biz senden kısa süre sonra alacağız!” demişler. Eşkîyalar başka bir yere baskına gidiyorlarmış ve bu ganimetleri yolda koruyamama olasılığını düşündükleri için değirmenciye bunları muhafazaya zorlamışlar. Fukara değirmenci, bu kadar ganimeti görünce “koruyamam ben, bana vermeyin bunları” diye yalvarmış eşkıyalara. Çünkü koruyamazsa eşkıyaların kendisini öldüreceğini biliyormuş.

Değirmenci eşkıyalara ganimetleri koruyamayacağını, kendisine emanet etmemelerini istediğini söyleyince, eşkıyalar onu çok fena bir şekilde dövmüşler. Sonuçta değirmenci iyice korkmuş ve kabul etmiş ganimetleri alıp saklamayı.

Eşkîyalar başka bir baskına gitmişler. Ancak burada pusuya düşüp öldürülmüşler. Değirmenci olan bitenden habersiz yıllarca ganimetleri muhafaza etmiş. Aradan epey zaman geçince, şüphelenmeye başlamış ve eşkıyaları soruşturmuş. Sonunda eşkıyaların öldürüldüğünü öğrenmiş ve artık ganimetler ona kalmış. Değirmenci altınları bozdurup durumunu düzeltmeye başlamış.

Git gide değirmencinin durumunun düzeldiği ve zenginleştiğini gören komşuları şüphelenmiş ve her gün sormaya başlamışlar: “Sen fukara bir değirmenciydin, öğüttüğün darılardan aldığın “hak”lar olmasa acına ölürdün de bu zenginlik nerden gelmeye başladı anlat hele!” diye baskı kurup duruyorlarmış. Değirmenci uzun süren

32 Kaya, Mevlüt, “Giresun Yöresinde Bazı Anlatılar (4)”: <https://karadenizpostasi.com/kose-yazilari/giresun-yoresin/de-bazi-anlatilar-4/2184> (erişim: 14.09.2023: 14:00)

baskılar sonunda sadece şunu söylemiş: *Kurban olduğum Allah'ım veresi oldu mu döve döve de veriyor!*

T.7. *Nasip ise gelir Hint'ten, Yemen'den*

Uzak yola gidecek olan bir kervancı bir gün, Semerkant şehrinin ünlü semer ustalarından birinin dükkânına gider. Usta namaz kılmak üzere camiye gittiğinden, dükkânda genç bir çırak bulunmaktadır. Kervana katılıp uzak yola gideceğini, develerinden birinin semersiz olduğunu, kaçsa olursa olsun hemen iyi bir semer istediğini anlatır. Semerci çırağı, hazırda yapılmış iyi bir semer bulunmadığını, sipariş üzerine kervancıya semer yapabileceklerini söyler. Ancak kervancının işi aceledir. Adam bu sırada, dükkânın tavanında asılı eski bir semeri görür ve eski de olsa semeri yenisinin fiyatına satın alacağını, çünkü devenin boş gitmesini istemediğini söyler. Çırak, kârlı bir satış yaptığını düşünerek eski semeri kervancıya verir. Gelgelelim göğsünü kabartarak anlattığı bu alışveriş yaşlı ustayı hiç sevindirmez. Meğer adamcağız kırk yıldır kazandığı paralardan arttırdıklarını bu eski semerin içinde saklarmış. Zavallı çırak çok üzülür. Semeri aramak için yollara düşer. Ustanın: “Oğul gel gitme beyhude, Semerkant’a, Buhara’ya. Bulur elbet seni bir gün nasip araya araya” demesine aldırılmaz, semerin arkasından bir kaç ay dolaşır, sonunda bulamadan geri döner. Ustası, çırağın geldiğine sevinir, onu teselli eder ve şunları söyler:

-Nasip ise gelir Hint'ten, Yemen'den; Nasip değil ise ne gelir elden?

Altı ay kadar sonra, bir gün kervancı dükkâna gelir. Çırak, adamı hemen tanır. Ustasına da söyler. Kervancı der ki:

-Oğlum, bu semeri senden alıp gittim ama aklıma takıldı, ustasının haberi olmadan çocuk bunu sattı. ‘Ya ustası gelince kızar, darılırsa?’ diye üzüldüm. Alın semeri aynen geri veriyorum, bana yeni bir semer yapın.³³

Sonuç

Tarafımızdan yapılan bu incelemede Müslüman halkların kültüründe rızıkla ilgili Kurmancî, Zazakî, Farsça ve Türkçe birçok ortak atasözü, deyim ve bunlara kaynaklık eden hikâyenin mevcut olduğu görülür. Birçoğunun ifade biçimi, cümle yapısı ve sözcüklerinin büyük ölçüde aynı olduğu izlenir. Elbette hikâyelerin ilk kaynağı ve ilk başta hangi halkın kültüründe ortaya çıktığını bilme imkânı olmadığı gibi birçoğunun gerçekle ilgisi olduğu da söylenemez. Ancak ortak veya yakın coğrafyayı paylaşan, aynı dine inanan ve birçok açıdan ortak kültüre sahip olan söz konusu Müslüman halklar arasındaki ortak atasözleri ve deyimler büyük ölçüde dini metinlere (Kur'an ve Sünnet) yanı sıra tarihsel İslâm kültürüne dayandığı söylenebilir. Aktarılmaya çalışılan ortak atasözlerinde Allah'ın yarattığı her canlının mutlaka rızıkını belirleyip vermesi; hiç kimsenin başkasının rızıkını veya kısmetini yiyememesi; bazısında kişinin kısmet, nasip ve rızıkının çabası ve çalışmasıyla orantılı olması (Kurmancî: *Hereket bereket, betalî, xerabmalî*. Türkçe: *Tembellik yap yap gider ama fakirliğe erişir*) tecrübesi ve deneyimi; kısmet ve nasipten kaçışın imkânsızlığı gibi algılar dikkat çekmektedir. Söz konusu ortak atasözleri ve deyimlerin hikâyelerinin çoğunda Allah'ın *Kör kurdun* veya *Kör baykuşun* rızıkını vermesi veya ayağına gelmesi inancı ve bu inanca sıkı bağlanan kişilerin de rızıklarının bir şekilde ayaklarına/ evlerine gelmesi gibi ortak temalar öne çıkmaktadır (Bk. a) Kurmancî: K.1., K.2., K.3., K.4; b)Zazakî: Z.1., Z.2., Z.3., Z.4.; c)Farsça: F.1. F.3.; d)Türkçe: T.1., T.2., T.3., T.4., T.5.). Bu hikâyelerde dikkat çeken hususlardan biri de, çoğunun ekonomik açıdan geçimleri hayvancılığa bağlı kırsal toplumların kültürlerinde kurgulanmış olmasıdır. Zira hikâyelerde kırsal kesimin mesleği olan *çoban/köyün çobanı* ve *ağa* gibi kahramanlar ile halkın geçim kaynağı *koyun* ve *keçi* gibi hayvanlar ve bunlara zarar veren *kurt*, *kör kurt*, *yaşlı kurt*, *canavar*, *dev*, *kartal*, *kör baykuş* gibi yırtıcılar yanı sıra sihirli küplerde altınların dönüştüğü *arı*, *yılan*, *çıyan* ve *akrep* gibi zehirli varlıklar yer almasıdır. Herkesin mukadder rızıkının veya kısmetinin kasıtlı veya doğal gelişen bazı engellere rağmen dönüp dolaşır eninde sonunda gelip sahibini bulması ve *her canlının ancak kendi kısmetini yemesiyle* ilgili hikâyeler de ilginçtir (Bk. K.5., F.3., F.4., F.5., F.6.; T.6., T.7.)

Sonuç olarak *Kör kurtla* ilgili Kurmancî, Zazakî, Farsça ve Türkçe ortak hikâyelerde *Allah'ın rızık veren*

33 *Öyküleriyle Esnaf ve Ticaret Deyimleri Esnaf ve Sanatkârlar Derneği*, Vakıf Katılım, Ankara 2020, 73-74.

olduğu kuralı çerçevesinde halkların kadere inanma algısı öne çıkmaktadır. Hikâyelerde çoban kahramanlar kurdun önüne giden koyun veya keçileri kurttan almazlar. Çünkü o koyun veya keçinin kurdun *mukadder rızık* olduğuna inanmak suretiyle inançları daha da güçlenir ve ondan sonra rızık için çalışmaktan ele çekerler. Kör veya ihtiyar kurda şefkat göstermek ve rızık ile kısmetlerinin Allah'ın takdirine bağlı olduğuna inanırlır.³⁴

34 Bk. Ali Eşref Dervişiyân, s. 145.

Kaynaklar ve Kısaltmalar

- Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, I-II, İnkılâp İstanbul 1988.
- Albayrak, Nurettin, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, Kapı Yayınları, İstanbul 2009.
- Ali Eşref Dervişiyân-Rizâ Xendân (Mehâbâdî), *Ferheng-ê Efsânehâ-yê Merdum-ê Îrân* (nşr. S. Ahmed Vekiliyân) I-XII, Neşr-ê Kitâb û Ferheng, Tahran 1382 hş.
- Ayşe Kaya, *Estanikê Bongilanî*, Vate Yayınları, İstanbul 2018.
- Atlı, Sağıp, *Kastamonu Masalları (Araştırma-İnceleme-Metin)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2011.
- Balcı, Serkan. *Türk Dünyası Masalları Tıp Katalogu*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2019.
- Behmenyârî, Ahmed, *Dâstânâme-ê Behmenyârî*, İntişârât-ê Dânisgâh-ê Tehrân, Tahran 1381 hş./2002.
- Bor, İsmet, *Mesel u Vistonikî*, Roşna, Diyarbakır 2015.
- Dêhxodâ, Ali Ekber, *Emsâl û Hikem*, I-IV, Emîr Kebîr, Tahran 1363 hş.
- Demir, Necatî, *Anadolu Türk Masallarından Derlemeler*, Ötüken, İstanbul 2018.
- Dêrşewî, Mele Mehmûd, *Miştaxa Çiya Ji Gotinên Pêşîya*, (Latinize: Serbest Zaxoyî) Stockholm 1989.
- Deşteki, Umer Şeyxella, *Pendî Kurdî Çirokekey*, Hewlêr 2006.
- Elçin, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ, Ankara 2004.
- Encû-yê Şîrâzî, Seyyid Ebû'l-Kasım, *Temsîl û Mesel*, (tas. Seyyid Ahmed-i Vekiliyân) Emîr Kebîr, Tahran 1395 hş.
- Enverî, Hasan ve diğêrleri, *Ferheng-ê Emsâl-ê Soxen*, I-II, Suxen, Tahran 1384 hş.
- Hazrâ'î, Emîn, *Ferhengnâme-ê Emsâl û Hikem-i Îrânî*, İntişârât-i Nuvîd, Şîrâz 1382 hş./2003.
- Heblerûdî, Muhammed, *Kulliyât-ê Câmî 'u 'î-temsîl*, Kitâbfrûşî-yê İslâmiyye, Tahran ts.
- Hesen, Bilal, *Ji Wêjeya Gel: Pend û Peng*, Marburg 2008.
- <http://www.zazaki.net/haber/meselaya-siltan-mehmd-feqr-2151.htm>(erişim: 17.05.2023: 21:56)
- Oncu, Mehmet, *101 Bivêj Çîrok*, Avesta 2015.
- _____, *Gotinên Pêşîyan*, Enstituya Kurdî, İstanbul 2014.
- Öncü, Mehmet, *101 Gotinên Pêşîyan Çîrok*, Nûbihar. (<https://books.google.com.tr/books?id=GjpBEAAAQBAJ>: erişim 06.07.2023: 10:47)
- Pala, İskender, *Atasözleri Sözlüğü*, İstanbul 2002. (Atasozleri_Sozlugu_(iskender_Pala)_ (2002)
- _____, *İki Dirhem Bir Çekirdek*, Kapı Yayınları, İstanbul 2018. (Tarayan Süleyman Yüksel Www.Suleymanyuksel.Com/E-Yayın: Ayrac Sanal Yayın Ocak, 2008)
- Rahmândüst, Mustafa, *Fovt-ê Kûzegeerî: Meselhâ-yê Fârsî û Dâstânâ-yê Ân*, I-II, Tahran 1390 hş.
- Sa'dî-i Şîrâzî, *Bûstân*, nşr. Gulâmhuseyn-i Yûsufî, _ntişârât-i Hârezmî, 1375 hş./1996.
- Şâmlû, Ahmed, *Kitâb-ê Kûçe: Câmî '-ê Luğât, Istilâhât, Ta'birât, Zarbulmeselhâ-yê Fârsî* (nşr. Âydâ Serkîsiyân), I-IV, İntişârât-ê Mâzyâr, Tahran ١٣٨٥ hş.
- Şekûrzâde, İbrahim, *Deh Hezâr Mesel-ê Fârsî*, Meşhed 1372 hş.
- Öyküleriyle Esnaf ve Ticaret Deyimleri *Esnaf ve Sanatkârlar Derneği*, Vakıf Katılım, Ankara 2020
- Tigrîs, Amed, *6762 Gotinên Peşîyan*, Weşanên Rewşen, Stockholm 2001.
- Zülfiqârî, Hesen, *Dâstânâ-yê Emsâl*, İntişârât-i Mâzyâr, Tahran 1385 hş.
- _____, *Ferheng-ê Bozorg-ê Žerbu 'l-Meselhâ-yê Fârsî*, I-II, Tahran 1388 hş.
- A: Arapça
F: Farsça
hş: hicrî şemsî
K: Kurmancî

nşr: neşreden

S: Soran 

T: T rkçe

Z: Zazak 